

DZIENNIK URZĘDOWY

WOJEWÓDZTWA MAŁOPOLSKIEGO

Kraków, dnia 2 grudnia 2024 r.

Poz. 7489

UCHWAŁA NR VII/95/2024 RADY MIEJSKIEJ W BRZESZCZACH

z dnia 26 listopada 2024 roku

w sprawie przyjęcia "Gminnego programu opieki nad zabytkami dla Gminy Brzeszcze na lata 2024 - 2027"

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 1465 z późn. zm.), art. 87 ust. 3 i ust. 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 1292) po uzyskaniu pozytywnej opinii Małopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Krakowie

Rada Miejska w Brzeszczach uchwała

§ 1. Przyjmuje się "Gminny program opieki nad zabytkami dla Gminy Brzeszcze na lata 2024 - 2027", stanowiący załącznik do uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Burmistrzowi Brzeszcz.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia i podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Małopolskiego.

Przewodnicząca Rady Miejskiej w Brzeszczach

Danuta Socha

Załącznik do uchwały Nr VII/95/2024
Rady Miejskiej w Brzeszczach
z dnia 26 listopada 2024 r.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY BRZESZCZE NA LATA 2024-2027

Brzeszcze, 2024 r.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY BRZESZCZE NA LATA 2024-2027

Spis treści

1.	Wstęp	4
2.	Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami.....	4
3.	Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce.....	5
4.	Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego.....	12
4.1.	Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami	12
4.2.	Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i regionu	14
5.	Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego.....	19
5.1.	Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy Brzeszcze).....	19
5.2.	Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy.....	22
5.2.1.	Charakterystyka Gminy Brzeszcze.....	22
5.2.2.	Zarys historii obszaru Gminy.....	24
5.2.3.	Krajobraz kulturowy.....	28
5.2.4.	Zabytki o najważniejszym znaczeniu dla gminy	38
5.2.5.	Zestawienie obiektów z terenu gminy wpisanych do Rejestru Zabytków Województwa Małopolskiego.....	38
5.2.6.	Zestawienie obiektów z terenu Gminy Brzeszcze wpisanych do Gminnej Ewidencji Zabytków.....	40
5.2.7.	Zabytki ruchome	42
5.2.8.	Zabytki archeologiczne.....	43
5.2.9.	Muzea i zabytki w zbiorach muzealnych	43
5.2.10.	Dziedzictwo niematerialne.....	44
6.	Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń	44
7.	Założenia programowe	46
8.	Instrumentarium realizacji programu opieki nad zabytkami	53

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY BRZESZCZE NA LATA 2024-2027

9.	<i>Zasady oceny realizacji programu opieki nad zabytkami.....</i>	53
10.	<i>Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami.....</i>	54
11.	<i>Realizacja i finansowanie przez gminę zadań z zakresu ochrony zabytków.....</i>	64
	<i>Załącznik nr 1 – Wykaz obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków</i>	65
	<i> Aneks numer 1 – wykaz zabytków nieruchomości</i>	65
	<i>Spis tabel.....</i>	70

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY BRZESZCZE NA LATA 2024-2027

1. Wstęp

Zgodnie z art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. 2024 poz. 1292 z późn. zm.) gmina ma obowiązek sporządzić gminny program opieki nad zabytkami. Program ten jest dokumentem polityki administracyjnej w zakresie podejmowanych działań dotyczących inicjowania, wspierania i koordynowania prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego. Działania te określone są w odniesieniu do całej gminy jako jednostki podziału administracyjnego. Dotyczą nie tylko właścicieli i użytkowników obszarów i obiektów zabytkowych, ale również wszystkich mieszkańców. Głównym beneficjentem realizacji programu jest społeczność lokalna, a rolą programu jest wzbudzenie w lokalnej społeczności świadomości wspólnoty kulturowej poprzez uświadamianie mieszkańcom znaczenia lokalnych wartości kulturowych.

Program określa kierunki działań w zakresie opieki nad zabytkami: wskazuje konieczne do wykonania zadania i sugeruje sposoby ich realizacji poprzez określenie podstawowych działań organizacyjnych, finansowych, promocyjnych i ochronnych. Istotnym celem programu jest dążenie do osiągnięcia odczuwalnej i akceptowanej społecznie poprawy w zakresie stanu zachowania i utrzymania obiektów zabytkowych znajdujących się na terenie gminy. Aby program mógł być w pełni realizowany, ważne jest zaangażowanie mieszkańców w opiekę nad zabytkami, za które odpowiedzialne będą władze gminy.

Program powinien pomóc w aktywnym zarządzaniu zasobem stanowiącym dziedzictwo kulturowe gminy. Współpraca środowisk samorządowych, konserwatorskich i lokalnych przy realizacji programu przynieść powinna wszystkim stronom wymierne korzyści: zachowanie dziedzictwa kulturowego dla przyszłych pokoleń, polepszenie stanu obiektów zabytkowych, zwiększenie atrakcyjności przestrzeni publicznych, ostatecznie prowadząc do wzrostu rozwoju społeczno-gospodarczego.

Gminny program opieki nad zabytkami jest opracowywany na 4 lata. Co 2 lata Burmistrz sporządza sprawozdanie z realizacji programu, które przedstawia Radzie Gminy. Kolejne sporządzane programy opieki powinny uwzględniać pojawiające się nowe uwarunkowania prawne i administracyjne, zmieniające się warunki społeczne, gospodarcze i kulturowe, nowe kryteria oceny i aktualny stan zachowania zasobu kulturowego oraz prowadzone okresowo oceny efektów wdrażania obowiązującego programu.

2. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami

Podstawą prawną opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami są wcześniej wspomniane przepisy wynikające z art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. 2024 poz. 1292 z późn. zm.). Zapis w ustawie mówi jasno, że zarząd województwa, powiatu lub wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza na okres 4 lat odpowiednio wojewódzki, powiatowy lub gminny program opieki nad zabytkami.

Program ma na celu, w szczególności:

- 1) włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
- 2) uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego, dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- 3) zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY BRZESZCZE NA LATA 2024-2027

- 4) wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- 5) podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- 6) określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- 7) podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Wojewódzki, powiatowy i gminny program opieki nad zabytkami przyjmuje odpowiednio sejmik województwa, rada powiatu i rada gminy, po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków. Program jest potem ogłaszany w wojewódzkim dzienniku urzędowym.

3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

Podstawę prawną sporządzenia gminnego programu opieki nad zabytkami stanowią trzy poniższe ustawy:

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. 1997, Nr 78, poz. 483 z późn. zm.)

Ustawa zasadnicza stanowi fundament systemu ochrony dziedzictwa narodowego w Polsce (art. 5), stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury (art. 6 ust. 1), wskazuje, że ochrona środowiska (w tym zabytków) jest konstytucyjnym obowiązkiem państwa i każdego obywatela (art. 86).

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. 2024 poz. 1292 z późn. zm.)

Ustawa jest kluczowym aktem prawnym w dziedzinie ochrony zabytków. Definiuje ona m.in. pojęcie zabytku, reguluje zasady ochrony i opieki nad zabytkami, określa: formy ochrony, kompetencje organów ochrony zabytków, obowiązki właściciela lub posiadacza zabytku, formy finansowania opieki nad zabytkami, zasady prowadzenia badań przy zabytkach, etc. Przy opracowaniu programu opieki nad zabytkami należy uwzględnić przepisy tej ustawy, takie jak:

Art. 3, który definiuje podstawowe pojęcia użyte w ustawie: zabytek, zabytek nieruchomy, zabytek ruchomy, zabytek archeologiczny, instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami, prace konserwatorskie, prace restauratorskie, roboty budowlane, badania konserwatorskie, architektoniczne, archeologiczne, historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny, historyczny zespół budowlany, krajobraz kulturowy, otoczenie zabytku.

Zabytek jest to nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, które są dziełem człowieka lub związane są z jego działalnością. Stanowią one świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Art. 4, który objaśnia, że ochrona zabytków polega w szczególności na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu: „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie; zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków; udaremnianie

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY BRZESZCZE NA LATA 2024-2027

niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków; przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę; kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków; uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”.

Art. 5, który określa w sposób otwarty, kwestię opieki nad zabytkami: „opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków: naukowego badania i dokumentowania zabytku; prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku; zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie; korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości; popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii kultury”.

Art. 6 klasyfikuje w układzie rzeczowym przedmioty ochrony i zarazem stanowi szczegółową definicję zabytku:

„1. Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

1) zabytki nieruchome będące, w szczególności:

- a) krajobrazami kulturowymi,
- b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
- c) dziełami architektury i budownictwa,
- d) dziełami budownictwa obronnego,
- e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
- f) cmentarzami,
- g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
- h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

2) zabytki ruchome będące, w szczególności:

- a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
- b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
- c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
- d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
- e) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (...),
- f) instrumentami muzycznymi,
- g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
- h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności:

- a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
- b) cmentarzyskami,
- c) kurhanami,
- d) relikwiami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY BRZESZCZE NA LATA 2024-2027

2. Ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej”.

Art. 7, który określa formy ochrony zabytków:

- wpis do rejestru zabytków,
- wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa,
- uznanie za pomnik historii,
- utworzenie parku kulturowego,
- ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego, decyzjach o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzjach o warunkach zabudowy, decyzjach o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzjach o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzjach o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Wpis do rejestru zabytków

Podstawą wpisu do rejestru zabytków jest decyzja administracyjna wydana przez wojewódzkiego konserwatora zabytków. Z wnioskiem o taki wpis może występować właściciel zabytku oraz użytkownik wieczysty gruntu, na którym znajduje się zabytek. Także wojewódzki konserwator zabytków ma prawo wszczęcia postępowania z urzędu w sprawie wpisania zabytku nieruchomego do rejestru zabytków.

Do rejestru można wpisać także otoczenie, nazwę geograficzną, historyczną i tradycyjną zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru zabytków. Wojewódzki konserwator zabytków może wpisać także do rejestru historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny.

Lista Skarbów Dziedzictwa

Listę Skarbów Dziedzictwa prowadzi minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego. Na ww. listę wpisuje się zabytek ruchomy o szczególnej wartości dla dziedzictwa kulturowego zaliczany do jednej z następujących kategorii:

- 1) zabytków archeologicznych, które mają więcej niż 100 lat, wchodzi w skład zbiorów archeologicznych lub zostały pozyskane w wyniku badań archeologicznych lub przypadkowych odkryć,
- 2) elementów stanowiących integralną część zabytków architektury, wystroju wnętrz, pomników, posągów i dzieł rzemiosła artystycznego, które mają więcej niż 100 lat,
- 3) wykonanych ręcznie dowolną techniką i na dowolnym materiale dzieł malarstwa, nieobjętych kategoriami wskazanymi w pkt 4 i 5, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 150 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,
- 4) wykonanych ręcznie na dowolnym materiale akwareli, gwaszy i pastel, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 30 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,
- 5) mozaik, nieobjętych kategoriami wskazanymi w pkt 1 i 2, oraz rysunków wykonanych ręcznie przy użyciu dowolnej techniki i na dowolnym materiale, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 15 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,
- 6) oryginalnych dzieł grafiki i matryc do ich wykonania oraz oryginalnych plakatów, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 15 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,
- 7) oryginalnych rzeźb, posągów lub ich kopii wykonanych tą samą techniką co oryginał, nieobjętych kategorią wskazaną w pkt 1, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 50 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,
- 8) fotografii, filmów oraz ich negatywów, które mają więcej niż 50 lat, ich wartość jest wyższa niż 15 000 euro oraz nie są własnością ich twórców,

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY BRZESZCZE NA LATA 2024-2027

- 9) pojedynczych lub znajdujących się w zbiorach inkunabułów i manuskryptów oraz map i partytur muzycznych, liczących więcej niż 50 lat, które nie są własnością ich twórców,
- 10) pojedynczych lub znajdujących się w zbiorach książek, które mają więcej niż 100 lat i ich wartość jest wyższa niż 50 000 euro,
- 11) map drukowanych, które mają więcej niż 200 lat,
- 12) środków transportu, które mają więcej niż 75 lat i ich wartość jest wyższa niż 50 000 euro,
- 13) innych kategorii, niewymienionych w pkt 1–12, obejmujących zabytki, które mają więcej niż 50 lat i ich wartość jest wyższa niż 50 000 euro
- na podstawie decyzji wydanej przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, z urzędu albo na wniosek właściciela zabytku ruchomego.

Pomnik Historii

Terminem tym określa się zabytek nieruchomy o szczególnych wartościach materialnych i niematerialnych oraz znaczeniu dla dziedzictwa kulturowego naszego kraju. Rangę pomnika historii podkreśla fakt, że jest on ustanawiany przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej specjalnym rozporządzeniem na wniosek Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. W treści prezydenckiego rozporządzenia wyszczególnia się cechy danego zabytku świadczące o jego najwyższej wartości, określa się precyzyjnie jego granice i zamieszcza schematyczną mapkę obiektu. Na listę Pomników Historii mogą zostać wpisane obiekty architektoniczne, krajobrazy kulturowe, układy urbanistyczne lub ruralistyczne, zabytki techniki, obiekty budownictwa obronnego, parki i ogrody, cmentarze, miejsca pamięci najważniejszych wydarzeń lub postaci historycznych oraz stanowiska archeologiczne.

Park kulturowy

Park Kulturowy jest tworzony w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej. Podstawą jego utworzenia jest uchwała rady gminy, którą podejmuje się po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Art. 17, który określa zakazy i ograniczenia na terenie parku kulturowego dotyczące: prowadzenia robót budowlanych oraz działalności przemysłowej, rolniczej, hodowlanej, handlowej lub usługowej; zmiany sposobu korzystania z zabytków nieruchomych; umieszczania tablic, napisów, ogłoszeń reklamowych i innych znaków niezwiązanych z ochroną parku kulturowego, z wyjątkiem znaków drogowych i znaków związanych z ochroną porządku i bezpieczeństwa publicznego, z zastrzeżeniem art. 12 ust. 1; zasad i warunków sytuowania obiektów małej architektury; składowania lub magazynowania odpadów.

Art. 20, który mówi o konieczności uzgadniania projektów i zmian planów zagospodarowania przestrzennego województwa oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków w zakresie kształtowania zabudowy i zagospodarowania terenów.

Art. 21: „Ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy”.

Art. 22: „1. Generalny Konserwator Zabytków prowadzi krajową ewidencję zabytków w formie zbioru kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się w wojewódzkich ewidencjach zabytków.

2. Wojewódzki Konserwator Zabytków prowadzi wojewódzką ewidencję zabytków w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa.

3. Włączenie karty ewidencyjnej zabytku ruchomego niewpisanego do rejestru do wojewódzkiej ewidencji zabytków może nastąpić za zgodą właściciela tego zabytku.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY BRZESZCZE NA LATA 2024-2027

4. Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomości z terenu gminy.
5. W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:
 - 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
 - 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
 - 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.
6. Właściwy dyrektor urzędu morskiego prowadzi ewidencję zabytków znajdujących się na polskich obszarach morskich w formie zbioru kart ewidencyjnych”.

Nowelizacja ustawy z dnia 22 czerwca 2017 roku wprowadziła zapis, mający na celu ochronę obiektów zabytkowych, co do których zostało wszczęte postępowanie w sprawie wpisu do rejestru zabytków nieruchomości, ale decyzja nie jest jeszcze ostateczna: „*od dnia wszczęcia postępowania w sprawie wpisu zabytku do rejestru do dnia, w którym decyzja w tej sprawie stanie się ostateczna, przy zabytku, którego dotyczy postępowanie, zabrania się prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich, robót budowlanych i podejmowania innych działań, które mogłyby prowadzić do naruszenia substancji lub zmiany wyglądu zabytku*”. Zakaz ten dotyczy również robót budowlanych objętych pozwoleniem na budowę albo zgłoszeniem, a także działań określonych w innej decyzji pozwalającej na ich prowadzenie. (Art. 10 a).

W ramach nowelizacji ustawy Art. 81. 1. mówi, iż w trybie określonym odrębnymi przepisami dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków może być udzielona przez organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale.

Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz.U. 2024 poz. 1465)

Zapis w ustawie informuje, że zaspokajanie potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne gminy obejmują zagadnienia związane z ochroną zabytków jak i opieką nad zabytkami (art. 7 ust.1, pkt 9).

Dodatkowe uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami zawierają m.in.:

Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz.U. 2024 poz. 1130 z późn. zm.)

Ustawa precyzuje, co powinno być uwzględniane podczas sporządzania planu ogólnego, miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, a także ustaleniach lokalizacji inwestycji celu publicznego. W planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym należy uwzględnić wymagania dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków, a także dóbr kultury współczesnej. Zgodnie z nowelizacją ustawy gminy zostały zobligowane do sporządzenia planu ogólnego. Gminy powinny sporządzić plany lokalne do 31 grudnia 2025 r., po tym terminie studia przestaną obowiązywać.

Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane (Dz.U. 2024 poz. 725 z późn. zm.)

Przepisy tej ustawy nie naruszają przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami w odniesieniu do obiektów i obszarów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów i obszarów objętych ochroną konserwatorską na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego (art. 2, ust 2 pkt 3). W art. 5, ust. 1 pkt 7 oraz ust. 2 ustawa stwierdza, iż obiekt budowlany należy użytkować w sposób zgodny z jego przeznaczeniem i wymaganiami ochrony środowiska oraz nakazuje

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY BRZESZCZE NA LATA 2024-2027

projektowanie i budowanie obiektów budowlanych i związanych z nim urządzeń zapewniające ochronę obiektów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów objętych ochroną konserwatorską.

W przypadku pozytywnej opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków w odniesieniu do obiektów budowlanych wpisanych do rejestru zabytków lub do gminnej ewidencji zabytków oraz innych obiektów budowlanych usytuowanych na obszarach objętych ochroną konserwatorską możliwe jest złożenie wniosku do właściwego ministra o zgodę na odstąpienie od obowiązujących przepisów techniczno-budowlanych (art. 9, ust. 3, pkt 4).

Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska (Dz.U. 2024 poz. 54)

Ustawa wskazuje, że ochrona środowiska polega na zachowaniu wartości kulturowych. Dodatkowo ustanawia, iż prognoza oddziaływania na środowisko, sporządzana przy okazji opracowywania: polityk, strategii, planów lub programów powinna: określać, analizować i oceniać przewidywane, znaczące oddziaływanie na środowisko, a także zabytki.

Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz.U. 2024 poz. 1478 z późn. zm.)

Ustawa określa m. in. procedury dotyczące wycinki i pielęgnacji drzew na terenach objętych prawną ochroną konserwatorską. Wojewódzki konserwator zabytków wdaje zezwolenia na usunięcie drzew lub krzewów z terenów nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków.

Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz.U. 2024 poz. 1145 z późn. zm.)

Ustawa mówi, że jednym z celów publicznych jest opieka nad nieruchomościami stanowiącymi zabytki w rozumieniu przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz precyzuje, jakie działania wymagają pozwolenia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (Dz.U. 2024 poz. 87)

W rozumieniu niniejszej ustawy działalność kulturalna polega na upowszechnianiu i ochronie kultury. Mecenat nad działalnością kulturalną sprawuje państwo i polega on na wspieraniu i promocji twórczości, edukacji i oświaty kulturalnej, działań i inicjatyw kulturalnych oraz opieki nad zabytkami. Ustawa określa, że sprawowanie opieki nad zabytkami jest jednym z podstawowych zadań instytucji kultury oraz, że prowadzenie działalności kulturalnej jest zadaniem własnym jednostek samorządu terytorialnego o charakterze obowiązkowym.

Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (Dz.U. 2024 poz. 149 z późn. zm.)

Ustawa informuje, że gminy mogą wspierać działalność kulturalną związaną z ochroną zabytków i tradycji prowadzoną przez organizacje pozarządowe/stowarzyszenia.

Zasady ochrony zabytków znajdujących się w muzeach i w bibliotekach zawierają:

Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (Dz.U. 2022 poz. 385 z późn. zm.)

Ustawa zawiera zapisy o przechowywaniu, zabezpieczaniu i udostępnianiu zabytków. Ustawa mówi, iż Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego określa, w drodze rozporządzenia, zakres, formy i sposób ewidencjonowania zabytków w muzeach.

Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz.U. 2022 poz. 2393)

Biblioteki i ich zbiory stanowią dobro narodowe oraz służą zachowaniu dziedzictwa narodowego. Biblioteki organizują i zapewniają dostęp do zasobów dorobku nauki i kultury polskiej oraz światowej.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY BRZESZCZE NA LATA 2024-2027

Ochronę materiałów archiwalnych regulują przepisy, które zawiera:

Ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz.U. 2020 poz. 164)

Narodowy zasób archiwalny służy nauce, kulturze, gospodarce narodowej oraz potrzebom obywateli. Nadzór nad narodowym zasobem archiwalnym sprawuje minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego za pośrednictwem Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych.

Akty wykonawcze:

- Rozporządzenie Ministra Kultury z 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczonego na zabytkach nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków (Dz. U. z 2004 r. Nr 30, poz. 259),
- Rozporządzenie Ministra Kultury z 1 kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych (Dz. U. z 2004 r., Nr 71, poz. 650),
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 kwietnia 2004 r. w sprawie organizacji wojewódzkich urzędów ochrony zabytków (Dz. U. z 2004 r., Nr 75, poz. 706),
- Rozporządzenie Ministra Kultury z 27 kwietnia 2004 r. w sprawie Polskiego Komitetu Doradczego (Dz. U. z 2004 r., Nr 102, poz. 1066),
- Rozporządzenie Ministra Kultury z 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. z 2004 r., Nr 212, poz. 2153),
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 19 lipca 2019 r. w sprawie wzorów dokumentów oceny wskazującej czas powstania zabytku, wyceny zabytku oraz potwierdzenia wwozu zabytku na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 2019 r., poz. 1470),
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z 18 kwietnia 2011 r. w sprawie wywozu zabytków za granicę (Dz. U. z 2011 r., Nr 89, poz. 510),
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz.U. z 2021 r., poz. 56),
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (Dz.U. z 2021 r., poz. 81).

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY BRZESZCZE NA LATA 2024-2027

4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Brzeszcze na lata 2024-2027, jest spójny ze strategicznymi celami państwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Cele te wymienione są w dokumentach poniżej:

Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2023-2026 (Uchwała Rady Ministrów z dnia 1 grudnia 2023 r.)

Celem programu jest zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami poprzez m.in. ochronę i zarządzanie zabytkami o wyjątkowej wartości, podnoszenie wiedzy o zasobach zabytkowych kraju, cyfryzację i podniesienie jakości prowadzonych postępowań administracyjnych czy zwiększenie zastosowania nowych technologii.

Najważniejsze cele programu:

Ochrona i zarządzanie zabytkami o wyjątkowej wartości poprzez m.in.:

- model i system wartościowania zabytków;
- plany zarządzania dla pomników historii;
- wsparcie procesu tworzenia planów ochrony parków kulturowych;
- system bezpieczeństwa zabytków;
- projektowanie konserwatorskie.

Cyfryzacja i podniesienie jakości prowadzenia postępowań administracyjnych poprzez m.in.:

- cyfryzację procesu inwestycyjno-budowlanego w zakresie ochrony zabytków;
- opracowanie i realizację programu szkoleń specjalistycznych dla pracowników wojewódzkich urzędów ochrony zabytków.

Zwiększenie zastosowania nowych technologii w ochronie zabytków poprzez m.in.:

- wdrożenie i rozwój programu wsparcia zarządzania dziedzictwem archeologicznym (AZP+);
- digitalizację i udostępnianie zasobu archiwalnego;
- rozwój portalu zabytek.pl.

Edukacja i podnoszenie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego poprzez m.in.:

- włączenie edukacji ochrony zabytków do programów nauczania w szkołach;
- kampanie społeczno-edukacyjne dotyczące zagrożeń dla dziedzictwa kulturowego;
- wsparcie merytoryczne służb mundurowych oraz organów wymiaru sprawiedliwości w sprawach dotyczących przestępności przeciwko zabytkom.

Wzmacnianie narzędzi ochrony zabytków wobec zmian klimatycznych poprzez m.in.:

- wsparcie procesu tworzenia gminnych programów opieki nad zabytkami;
- warsztaty konserwatorskie – praktyka prac konserwatorskich;
- wzmacnianie kompetencji zawodów rzemieślniczych;
- inwestycje w obiektach zabytkowych – szkolenia dla samorządów.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY BRZESZCZE NA LATA 2024-2027

Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030 (Uchwała Nr 239 Rady Ministrów z dnia 13 grudnia 2011 r.)

Znaczenie dokumentu w kontekście programu opieki nad zabytkami jest istotne, gdyż jednym z ustawowych celów programów opieki nad zabytkami jest włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju.

Celem strategicznym jest efektywne wykorzystanie przestrzeni kraju i jej zróżnicowanych potencjałów rozwojowych do osiągnięcia: konkurencyjności, zwiększenia zatrudnienia i większej sprawności państwa oraz spójności społecznej, gospodarczej i przestrzennej w długim okresie.

Koncepcja kładzie nacisk na budowanie i utrzymywanie ładu przestrzennego, ponieważ decyduje on o warunkach życia obywateli, funkcjonowaniu gospodarki i pozwala wykorzystywać szanse rozwojowe. Dokument formułuje również zasady i działania służące zapobieganiu konfliktom w gospodarowaniu przestrzenią i zapewnieniu bezpieczeństwa. Uwzględnia także problematykę ochrony dziedzictwa kulturowego w systemie kształtowania prawidłowej polityki przestrzennej.

Jako cele polityki przestrzennej w aspekcie ochrony zabytków wskazano:

- ograniczenie presji urbanizacyjnej na obszary dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego, poprzez rozwój narzędzi wspierania finansowego ochrony przyrody i krajobrazu;
- wprowadzenie systemu standardów zabudowy i zagospodarowania terenu na obszarach o niższym reżimie ochronnym;
- wprowadzenie narzędzi kompensacji utraconych korzyści ekonomicznych na terenach o wysokich restrykcjach konserwatorskich;
- wspieranie rewitalizacji zdegradowanych przestrzeni.

Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030 (Uchwała Nr 155 Rady Ministrów z dnia 27 października 2020 r.)

Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030 (SRKS) stanowi kontynuację i aktualizację przyjętej uchwałą nr 61 Rady Ministrów z dnia 26 marca 2013 r. Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego 2020.

Diagnoza w zakresie objętym programowaniem strategicznym opiera się na trzech obszarach:

- obszar 1: współdziałanie – społeczeństwo obywatelskie,
- obszar 2: kultura – tożsamość i postawy obywatelskie,
- obszar 3: kreatywność – potencjał kulturowy i kreatywny.

W obszarze 2 kultura wskazano m.in. na zły stan zabytków oraz niewykorzystany potencjał szlaków kulturowych (tylko niespełna 1/3 obiektów zabytkowych figurujących w rejestrze krajowym nie wykazuje objawów zniszczenia). Jednocześnie wskazano także na rosnący potencjał muzeów w zakresie budowania kapitału społecznego, które zarówno w Polsce, jak i na świecie, odgrywają również coraz ważniejszą rolę w kształtowaniu świadomości historycznej i tożsamości narodowej.

Jako cel główny SRKS wskazała wzrost jakości życia społecznego i kulturalnego Polaków.

Cel główny SRKS realizowany będzie przez trzy cele szczegółowe:

- Cel szczegółowy 1. Zwiększenie zaangażowania obywateli w życie publiczne:
 - Usprawnienie mechanizmów wspierania i współpracy instytucji publicznych z obywatelami,
 - Rozwój i wzmocnienie zorganizowanych form aktywności obywatelskiej.
- Cel szczegółowy 2. Wzmacnianie roli kultury w budowaniu tożsamości i postaw obywatelskich:

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY BRZESZCZE NA LATA 2024-2027

- Tworzenie warunków oraz budowanie kompetencji dla wzmocnienia uczestnictwa w kulturze,
- Ochrona dziedzictwa kulturowego oraz gromadzenie i zachowywanie dóbr kultury,
- Digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury,
- Umacnianie tożsamości i postaw obywatelskich przez kulturę,
- Wzmacnianie promocji kultury polskiej za granicą.
- Cel szczegółowy 3. Zwiększenie wykorzystania potencjału kulturowego i kreatywnego dla rozwoju.
 - Wzrost udziału sektorów kreatywnych w rozwoju gospodarczym kraju,
 - Rozwój kompetencji zawodowych na potrzeby branż kreatywnych,
 - Wzmocnienie potencjału kreatywnego społeczeństwa.

4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i regionu

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Brzeszcze na lata 2024-2027 wykazuje spójność zarówno z programami o charakterze wojewódzkim i regionalnym, a w szczególności z następującymi programami strategicznymi i ich celami:

Wojewódzki program opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2022-2025

Wojewódzki program opieki nad zabytkami w Małopolsce na lata 2022-2025 został przyjęty uchwałą nr LVI/800/22 Sejmiku Województwa Małopolskiego z dnia 4 lipca 2022 r.

Program obejmuje obszar województwa małopolskiego w jego administracyjnych granicach i stanowi naturalną kontynuację wcześniejszych dokumentów programowych.

Dokument wyznacza priorytety i kierunki działań, które powinny być odniesieniem dla innych programów i projektów realizowanych przez interesariuszy działających na rzecz dziedzictwa kulturowego regionu, dając impuls do współpracy i budowania regionalnej sieci dla zintegrowanych, spójnych i kompletnych działań na rzecz krajobrazu kulturowego Małopolski.

Motto: MAŁOPOLSKA – WARTO WCIAŻ MOCNIEJ SIĘ ZAKORZENIAĆ.

Wizja 2025 (wąska): Małopolanie dumni z zadbanej przestrzeni kulturowej, którą uważają za wspólne dobro i chcą mądrze pomnażać.

Wizja 2025 (szeroka): Małopolska jest silna świadomością dziedzictwa kulturowego, jego wagi i wartości. Jej mieszkanki i mieszkańcy są z niego dumni, otaczają je troską, a czerpiąc z niego inspiracje, wzbogacają swoją tożsamość w nowych czasach. Unikatowość regionu i jego wielorakie historyczne konteksty, w tym cenna wielokulturowość, dają Małopolanom silną pozycję i są impulsem przemian – mentalnych, społecznych, gospodarczych, ekonomicznych, technologicznych. Świadomość dziedzictwa kulturowego i dbałość o nie, w tym troska o krajobraz kulturowy Małopolski, są mocnym fundamentem rozwoju regionu.

Misja: Pielęgnowanie i przywracanie wartości cennych elementów krajobrazu kulturowego Małopolski, kreowanie poczucia regionalnej tożsamości, wzmocnianie odpowiedzialności obywatelskiej za kulturową spuściznę pokoleń oraz stworzenie spójnego systemu ochrony i opieki nad dziedzictwem.

Misja Programu realizowana będzie poprzez cel strategiczny: Harmonijne wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego Małopolski dla sprostania wyzwaniom teraźniejszości i przyszłości oraz zapewnienia wysokiej jakości życia Małopolan oraz 3 cele operacyjne:

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY BRZESZCZE NA LATA 2024-2027

1. Skuteczną ochronę zasobów dziedzictwa i wartości kulturowych regionu;
2. Efektywne zarządzanie regionalną przestrzenią kulturową;
3. Kompetentną edukację i promocję w zakresie wartości dziedzictwa kulturowego.

W ramach wyznaczonych celów określono 6 priorytetów oraz 35 kierunków działań (wraz z propozycjami wybranych przedsięwzięć), które stanowią wytyczne horyzontalne ułatwiające prowadzenie skutecznej polityki ochrony regionalnego dziedzictwa oraz sprawowania właściwej opieki właścicielskiej nad posiadanymi dobrami kulturowymi.

Strategia Rozwoju Województwa „Małopolska 2030”

Strategia została przyjęta 17 grudnia 2020 r. przez Sejmik Województwa Małopolskiego. Wizja zakłada, że Małopolska stanie się: regionem równych szans i wszechstronnego rozwoju Małopolan, nowoczesnej gospodarki, odpowiedzialnie podchodzącym do zasobów środowiska naturalnego, silnym aktywnością swych mieszkańców, czerpiącym z dziedzictwa przeszłości, zachowującym swoją tożsamość i aktywnie działającym na rzecz integracji europejskiej.

Szczególne miejsce w strategii zajmują Małopolskie oraz ich rodziny. Zasadniczym punktem odniesienia dla działań wspierających rozwój regionu, będzie wyrównywanie szans rozwojowych małopolskich rodzin. Dlatego też wszelkie aktywności samorządu województwa zmierzające do osiągnięcia zrównoważonego rozwoju, zarówno w wymiarze społecznym, gospodarczym, środowiskowym, jak i terytorialnym, inicjowane będą z myślą o małopolskich rodzinach.

Strategia zakłada podjęcie działań w ramach 5 obszarów:

1. Małopolskie: działania na rzecz wsparcia rodzin, opieki zdrowotnej, poprawy bezpieczeństwa, rozwoju sportu i rekreacji, ochrony dziedzictwa i uczestnictwa w kulturze, rozwoju edukacji oraz wspierania aktywności zawodowej.
2. Gospodarka: działania mające na celu podniesienie innowacyjności i konkurencyjności regionu, wsparcie turystyki, realizacji inwestycji z zakresu zintegrowanego i zrównoważonego transportu, rozwój cyfryzacji oraz wprowadzanie gospodarki o obiegu zamkniętym.
3. Klimat i środowisko: działania skoncentrowane na ograniczaniu zmian klimatycznych (w tym poprawie jakości powietrza, rozwoju OZE i efektywności energetycznej), zrównoważonym gospodarowaniu wodami, ochronie bioróżnorodności i krajobrazu Małopolski oraz edukacji ekologicznej.
4. Zarządzanie strategiczne rozwojem: działania koncentrujące się na zbudowaniu funkcjonalnego systemu zarządzania rozwojem województwa, współpracy i partnerstwa oraz promocji regionu.
5. Rozwój zrównoważony terytorialnie: działania adresowane do miast i obszarów wiejskich oraz ukierunkowane na zrównoważony rozwój przestrzenny, spójność wewnątrz regionalną i dostępność.

Cel główny: Małopolska regionem zrównoważonego rozwoju w wymiarze społecznym, gospodarczym, środowiskowym i terytorialnym

Realizacja głównego celu oparta na działaniach w pięciu obszarach, dla których wyznaczono cel strategiczny wraz z kierunkami działań. Dla ochrony dziedzictwa kulturowego opracowano następujące kierunki działań:

Obszar – MAŁOPOLANIE

Główne kierunki działań:

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY BRZESZCZE NA LATA 2024-2027

4.1. Ochrona, promocja i rozwój dziedzictwa kulturowego:

- 4.1.1. Ochrona i opieka nad zabytkami nieruchomymi i ruchomymi.
- 4.1.2. Działania na rzecz nadawania obiektom zabytkowym nowych funkcji użytkowych, m.in. związanych z działalnością kulturalną, edukacyjną oraz turystyczną.
- 4.1.3. Dokumentowanie, zachowywanie i upowszechnianie dziedzictwa niematerialnego i materialnego, w tym wprowadzenie otwartej licencji dla wzorów etnograficznych w oparciu o formy i motywy ludowe.
- 4.1.4. Wspieranie twórców ludowych, rzemiosła oraz produktów tradycyjnych i regionalnych.
- 4.1.5. Zapewnienie ochrony i właściwego wykorzystania obiektów zaliczanych do dóbr kultury współczesnej.

4.2. Zmiana jakości usług i dostosowanie oferty kultury do zmieniających się potrzeb odbiorców:

- 4.2.1. Poprawa jakości istniejącej oraz budowa nowej infrastruktury kultury, a także adaptacja obiektów na cele kulturalne.
- 4.2.2. Tworzenie wspólnej oferty kulturalnej w ramach współpracy pomiędzy podmiotami kultury (sieciowanie).
- 4.2.3. Poprawa otwartości instytucji kultury na różne potrzeby osób, w tym rodzin z dziećmi, osób z niepełnosprawnościami, seniorów.
- 4.2.4. Zwiększanie różnorodności oferty instytucji kultury i wprowadzanie propozycji interdyscyplinarnych, w tym z wykorzystaniem nowoczesnych rozwiązań technologicznych, w celu podnoszenia dostępności i atrakcyjności oferty.
- 4.2.5. Wspieranie aktywności twórców i animatorów kultury w łączności z odbiorcami.
- 4.2.6. Wsparcie rozwoju kadr kultury, w tym animatorów kultury, menadżerów kultury i osób zajmujących się działalnością naukowo-badawczą w instytucjach kultury.
- 4.2.7. Wzmocnienie kooperacji podmiotów działających w obszarze kultury z podmiotami przemysłów kreatywnych.
- 4.2.8. Optymalizacja mechanizmów zarządzania podmiotami działającymi w obszarze kultury i dziedzictwa.

4.3. Wzmocnienie edukacji kulturalnej:

- 4.3.1. Rozwijanie programów edukacji kulturalnej, ukierunkowanych na zróżnicowane grupy odbiorców, wspierających kształtowanie potrzeb i postaw oraz umożliwiających świadome i aktywne uczestnictwo w kulturze.
 - 4.3.2. Stymulowanie współpracy podmiotów sektora edukacji i kultury dla realizacji programów i propozycji kulturalnych rozwijających umiejętności uniwersalne, w szczególności kompetencje kreatywne dzieci i młodzieży.
 - 4.3.3. Wspomaganie lokalnych inicjatyw i form twórczego uczestnictwa w przedsięwzięciach kulturalnych.
 - 4.3.4. Stymulowanie międzypokoleniowej wymiany wartości kulturowych poprzez różnorodne inicjatywy społeczne.
- 4.4. Zachowanie i budowa tożsamości mieszkańców w oparciu o potencjał innowacyjny i tradycję:

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY BRZESZCZE NA LATA 2024-2027

4.4.1. Kreowanie i organizowanie wydarzeń kulturalnych służących pielęgnowaniu polskości oraz rozwojowi i kształtowaniu świadomości narodowej i regionalnej mieszkańców.

4.4.2. Koordynacja i wsparcie marketingowe wydarzeń kulturalnych inicjowanych przez społeczności i instytucje lokalne.

4.4.3. Ożywianie potencjałów drzemiących w społecznościach lokalnych, w tym na terenach peryferyjnych, np. górskich, poprzez inicjatywy kulturalne, m.in. organizowanie muzeów domowych i ekomuzeów.

Obszar – GOSPODARKA

Główne kierunki działań:

3.1. Turystyka miejska i kulturowa:

3.1.1. Tworzenie kompleksowej oferty turystycznej w oparciu o marki regionalne i terytorialne – pakietowanie i sieciowanie.

3.1.2. Rozszerzenie oferty turystycznej o usługi towarzyszące.

3.1.3. Poprawa jakości ofertowanych usług turystycznych (społeczna certyfikacja i znak jakości).

3.1.4. Wzmocnienie istniejących produktów oraz potencjału oferty pielgrzymkowej.

3.1.5. Wsparcie i promocja rozwiązań przyjaznych dla środowiska.

3.2. Sport i rekreacja:

3.2.1. Rozwój infrastruktury sportowej i turystycznej, w tym na potrzeby turystyki rowerowej, górskiej i wodnej.

3.2.2. Wsparcie infrastruktury towarzyszącej na szlakach rowerowych i górskich oraz trasach turystycznych.

3.2.3. Ujednolicenie zasad tworzenia i udostępniania szlaków rowerowych i turystycznych.

3.2.4. Stworzenie oferty specjalistycznej, opartej o turystykę aktywną oraz rozwój zainteresowań i umiejętności.

3.2.5. Wsparcie i rozwój miejsc aktywnego spędzania czasu (np. parki, kąpieliska, siłownie na wolnym powietrzu, skateparki, tory pumptrackowe, łąki, punkty widokowe i biwakowe, miejsca obsługi turystów).

3.3. Turystyka biznesowa:

3.3.1. Utworzenie instytucji zajmującej się pozyskiwaniem i obsługą kongresów oraz inwestycji turystycznych.

3.3.2. Zaproponowanie nowoczesnej oferty turystyki biznesowej.

3.3.3. Wzmocnienie wizerunku Małopolski jako destynacji przemysłu spotkań.

3.3.4. Organizacja wydarzeń sportowych (w szczególności Igrzysk Europejskich w 2023 roku), kulturalnych i biznesowych najwyższej rangi.

3.4. Turystyka zdrowotna:

3.4.1. Podniesienie jakości usług w małopolskich uzdrowiskach.

3.4.2. Rozwój kompleksowej oferty sprzedażowej w oparciu o zabiegi uzdrowiskowe, spa i wellness.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY BRZESZCZE NA LATA 2024-2027

- 3.4.3. Rozwój oferty turystycznej w oparciu o występujące złoża wód geotermalnych i mineralnych.
- 3.4.4. Rozbudowa oferty typu slow tourism, eko i agroturystyki.
- 3.5. Zintegrowany system współpracy, promocji, informacji i zarządzania w turystyce:
- 3.5.1. Zainicjowanie forum środowisk turystycznych.
- 3.5.2. Promocja „dobrych praktyk” w turystyce. 3.5.3. Promocja partnerstwa publiczno-prywatnego w turystyce.
- 3.5.4. Tworzenie warunków dla współpracy i wymiany doświadczeń przez przedsiębiorców.
- 3.5.5. Stworzenie otoczenia prawnego, organizacyjnego i finansowego dla funkcjonowania Regionalnych i Lokalnych Organizacji Turystycznych w województwie.
- 3.5.6. Wspieranie rozwoju kadr dla turystyki.
- 3.5.7. Intensyfikacja cyfryzacji oferty turystycznej.
- 3.5.8. Wprowadzanie nowych funkcji i rozwój systemu informacji turystycznej.

Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Małopolskiego

Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Małopolskiego został przyjęty uchwałą nr XLVII/732/18 przez Zarząd Województwa Małopolskiego dnia 26 marca 2018 r.

Plan zagospodarowania przestrzennego jest podstawowym instrumentem regionalnej polityki przestrzennej, której kształtowanie i prowadzenie należy do zadań samorządu województwa. Podstawowym zadaniem planu jest określenie celów, zasad oraz kierunków gospodarowania przestrzenią województwa, stanowiące rozwinięcie długofalowej polityki regionalnej.

W tomie pierwszym (Uwarunkowania rozwoju przestrzennego), w podrozdziale Uwarunkowania kulturowe, zostały wskazane elementy, które miały wpływ na bogate dziedzictwo kulturowe tego regionu. Składają się na nie zarówno zabytki architektury, budownictwa, sztuki, archeologii (sfera materialna), ale także tradycje oraz zwyczaje (sfera niematerialna). Teren województwa małopolskiego jest bogaty w obiekty i zespoły zabytkowe. Zachowały się tu liczne przykłady architektury sakralnej, obiekty rezydencjonalne, obronne, mieszkalne, użyteczności publicznej, zabytki techniki, etnograficzne oraz układy przestrzenne miast, wsi i uzdrowisk.

Zgodnie z założeniami Planu, dziedzictwo kulturowe stanowić ma trwały element krajobrazu województwa małopolskiego. Wśród tematycznych celów wymienić można między innymi:

- ochronę i rewaloryzację zasobów dziedzictwa kulturowego dla podniesienia poziomu wiedzy, świadomości historycznej oraz edukacji społeczeństwa, a także możliwości ich wykorzystania;
- wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego dla ochrony tożsamości regionalnej oraz promocji województwa i jego rozwoju gospodarczego;
- kształtowanie harmonijnego krajobrazu poprzez prawidłowe kształtowanie struktur przestrzennych od skali urbanistycznej po rozwiązania architektoniczne.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY BRZESZCZE NA LATA 2024-2027

5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy Brzeszcze)

Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Brzeszcze na lata 2024-2027, jest zbieżny z dokumentami gminy o charakterze strategicznym i opracowaniami wyznaczającymi kierunki polityki przestrzennej gminy oraz zawierającymi ustalenia dotyczące ochrony środowiska przyrodniczego, opisanymi poniżej:

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Brzeszcze (uchwała nr III/28/2024 Rady Miejskiej w Brzeszczach z dnia 27.06.2024 r.)

W części poświęconej kierunkom zagospodarowania przestrzennego zgodnie z wymogami prawa zaakcentowano „Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego oraz dóbr kultury Współczesnej”. Stwierdzono, iż zasób zabytków stanowi wartości kulturowe rangi regionalnej i podlegają ochronie prawa. Zapisy ochronne sformułowano następująco:

Generalne ustalenia polityki w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego oraz dóbr kultury współczesnej dotyczą w szczególności:

- objęcia stałą ochroną wszystkich zespołów zabytkowych oraz pojedynczych obiektów i elementów zabytkowych, które z racji posiadanej rangi historycznej i wartości winne być zachowane dla następnych pokoleń,
- zachowania ich naturalnego otoczenia, tj. zarówno układów i założeń urbanistycznych, jak i zieleni towarzyszącej,
- objęcia stałą ochroną miejsc upamiętniających ważne wydarzenia historyczne,
- właściwego wykorzystania obiektów zabytkowych w dostosowaniu do aktualnych potrzeb w sposób nie kolidujący z ich charakterem i stanowiący zagrożenia dla konstrukcji i substancji kulturowej,
- przestrzegania zasad ochrony stanowisk archeologicznych zgodnie z ustalonymi przepisami odrębnymi stanowiącymi uwarunkowania dla inwestowania w rejonie ich występowania,
- opracowania dokumentacji historycznych dla poszczególnych zespołów i obiektów zabytkowych jako podstawy dla kreowania nowej, przebudowywanej i dostosowywanej do współczesnych wymogów istniejącej zabudowy,
- uzupełniania i korygowania gminnej ewidencji obiektów zabytkowych i innych dokumentacji historycznych.

Jednocześnie stwierdzono, iż wszystkie obiekty na terenie gminy Brzeszcze wpisane do rejestru zabytków podlegają ochronie zgodnie z Ustawą z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Odrębny zapis sformułowano dla obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków. Wyszczególniono w nim następujące zakazy i nakazy:

- zakaz likwidacji krzyży, figur, kapliczek przydrożnych i sąsiadującej z nimi zieleni,
- nakaz konserwacji, restauracji, rewitalizacji powyższych obiektów oraz pielęgnacji zieleni z nimi sąsiadującej,

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY BRZESZCZE NA LATA 2024-2027

- dopuszcza się remonty lub przebudowę budynków zabytkowych przy uwzględnieniu następujących zasad:
 - zachowanie istniejących kształtów dachów (dwuspadowe, wielospadowe) oraz spadków dachów,
 - zachowanie tradycyjnych materiałów wykończeniowych lub odtworzenia ich z materiałów współczesnych,
 - stosowanie barw odtwarzających kolorystykę oryginalną oraz materiałów o kolorystyce oryginalnej,
 - zachowanie istniejących elementów detalu dekoracyjnego,
- dopuszcza się rozbudowę budynków, przy uwzględnieniu następujących zasad:
 - zakaz rozbudowy wzdłuż elewacji od strony dróg publicznych oraz dróg wewnętrznych;- możliwość zwiększenia powierzchni zabudowy budynku maksymalnie o 15%, dopuszcza się dostosowanie konstrukcji dachu do budynku po rozbudowie z zachowaniem kształtu dachu (dwuspadowe, wielospadowe) oraz spadku dachu jak na budynku rozbudowywanym,
 - na części rozbudowywanej stosowanie tradycyjnych materiałów wykończeniowych lub odtworzenia ich z materiałów współczesnych,
 - stosowanie barw odtwarzających kolorystykę oryginalną oraz materiałów o kolorystyce oryginalnej budynku rozbudowywanego,
- zakaz nadbudowy budynków,
- nakaz realizacji ogrodzeń ażurowych przy użyciu materiałów naturalnych - np. drewno, kamień, żywopłot lub siatki ogrodzeniowej,
- przy wymianie stolarki okiennej i drzwiowej - nakaz stosowania stolarki o pierwotnych podziałach; należy zachować gabaryty, kształt, istniejące wnęki okienne, kolorystykę stolarki oryginalnej oraz detal architektoniczny elewacji.

Jest to zbiór sformułowań zapewniających rygorystyczną ochronę zidentyfikowanego dziedzictwa kulturowego w skali Gminy.

Ponadto dostrzeżono zagrożenie zabytków archeologicznych.

Na terenie gminy Brzeszcze występują stanowiska archeologiczne związane z obiektami wpisanymi do rejestru zabytków. Dla zapewnienia możliwości prowadzenia obserwacji archeologicznej i zabezpieczenia terenu wokół stanowisk archeologicznych wyznaczono strefy obserwacji OW, których zasięg określono na rysunkach studium.

Zakres zaleceń ochronnych ugruntowano i podsumowano stwierdzeniem: Wszelkie działania inwestycyjne w obrębie zespołów zabytkowych oraz pojedynczych obiektów wpisanych do rejestru zabytków, gminnej ewidencji zabytków, oraz w obrębie stanowisk archeologicznych wymagają postępowania zgodnie z obowiązującymi przepisami odrębnymi.

W trakcie opracowywania kolejnych edycji planów miejscowych, należy analizować, utrzymywać i weryfikować, w tym poszerzać ilość obiektów posiadających szczególne wartości kulturowe oraz należy określić nakazy, zakazy oraz rygory ich zagospodarowania w zależności od ich indywidualnej sytuacji i stanu.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY BRZESZCZE NA LATA 2024-2027

Zgodnie ze zmianami w ustawie o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, które weszły w życie 24 września 2023 r., studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Brzeszcze obowiązuje do końca 2025 r. Zastąpi go plan ogólny.

Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego

Obszar Gminy Brzeszcze jest pokryty w 100% obowiązującymi miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego. Na terenie Gminy Brzeszcze obowiązują poniżej opisane miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego uchwalone przez Radę Miejską w Brzeszczach:

- Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego Gminy Brzeszcze wraz ze zmianami
- Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego ul. Jedlina
- Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego ul. Ofiar Oświęcimia
- Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego fragmentu Sołectwa Przecieszyn.
- Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego fragmentu Gminy Brzeszcze Wilczkowice - Skidziń.
- Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego w rejonie ulic Wyzwolenia i Starowiejskiej w sołectwie Przecieszyn, Gmina Brzeszcze
- Zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie ul Witosza w Jawiszowicach i ul Dworcowej i Obozowej w Brzeszczach
- Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego gminy Brzeszcze w rejonie ulic Ślepej i Maniska w Skidzinu"
- Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego "Skidziń I"
- Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego gminy Brzeszcze w obszarze "Brzeszcze 1A"
- Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego Jawiszowic i Brzeszcz w rejonie ulic Turystycznej, Łęckiej, Drobniańska i Daszyńskiego
- Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego gminy Brzeszcze w rejonie Łężnika
- Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego gminy Brzeszcze w rejonie ulic Ofiar Oświęcimia i Przecieszyńskiej
- Zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Jawiszowic i Brzeszcz w rejonie ulic Turystycznej, Łęckiej, Drobniańska i Daszyńskiego dla części działek ewidencyjnych o nr 504/5, 500/2, 500/3, 500/5
- Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego w rejonie ul. Oświęcimskiej w północno - wschodniej części sołectw Wilczkowice i Skidziń
- Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego fragmentu gminy Brzeszcze w rejonie ulic Starowiejskiej, Siedliska, Pogodnej
- Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego Gminy Brzeszcze w rejonie dworca kolejowego Brzeszcze – Jawiszowice przy ul. Dworcowej
- Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla terenu na wschód od ul. Ofiar Oświęcimia w Brzeszczach – złoża kruszywa naturalnego „Buczaki”
- Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla działek nr 1744, 1745 położonych przy ul. Olszyny w Jawiszowicach
- Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego w rejonie ulic Kościuszki, Piastowska, Ofiar Oświęcimia
- Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego w rejonie ulic Lisowce, Obozowa, Liliowa, Lipowa, Piastowska

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY BRZESZCZE NA LATA 2024-2027

- Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego w rejonie ulicy Romantycznej w Brzeszczach
- Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego w rejonie ulic Przecieszynskiej, Granicznej, Lesisko, Daszyńskiego, Drobnia i Zielonej
- Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego w rejonie ulic Ofiar Oświęcimia, Siedliska
- Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego w rejonie ulic Pocztowa, Przeczna.
- Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego w rejonie ulic Łęckiej i Wypoczynkowej w sołectwach Zasole i Skidziń - złoża kruszywa naturalnego "Wilczkowice - Pole B" – część A

5.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy

5.2.1. Charakterystyka Gminy Brzeszcze

Miasto i Gmina Brzeszcze wchodzi w skład powiatu oświęcimskiego w województwie małopolskim.

Oprócz miasta Brzeszcze, gminę stanowi pięć sołectw: Jawiszowice, Przecieszyn, Skidziń, Wilczkowice i Zasole.

Obszar gminy leży między rzekami Wisłą a Sołą, na terenie Kotliny Oświęcimskiej. Etymologia nazwy miasta wywodzi się od wiązu górskiego, zwanego brzostem, rosnącego niegdyś nad brzegiem Wisły.

Zasoby przyrodnicze i obszary chronione

Gmina Brzeszcze jest położona w Kotlinie Oświęcimskiej między Wisłą a Sołą - rzekami wyznaczającymi jej granicę zachodnią i wschodnią. Krajobraz gminy tworzy łagodnie pofałdowana dolina z licznymi stawami (w liczbie 39) oraz zalewiskami. Koncentrują się one w północno-zachodniej części gminy – występuje tu między innymi kompleks leśno-stawowy Nazieleńce o łącznej powierzchni ponad 150 ha (m.in. staw Olusia, Granicznik, Oszust, Bagiennik Duży, Bagiennik Mały) oraz w południowo zachodniej części gminy (m.in. staw Komorowiec, Duży Jaźnik, Tesznowiec). Zbiorniki wodne, zlokalizowane na terenie gminy, powstały na terenach poeksploatacyjnych oraz w wyrobiskach po eksploatacji żwiru, które następnie zostały wypełnione wodą, zarybione i przeznaczone dla rekreacji wędkarskiej (w dolinie Soły). Ciekim, łączącym rzekę Sołę i Wisłę, jest Młynówka. Stanowi ona źródło zasilania stawów rybnych w wodę oraz lewobrzeżnego dopływu Soły – potoku Różanego.

Do trwałego zabezpieczenia w krajobrazie gminy kwalifikują się kompleksy leśne, w szczególności lasy położone w obszarze pomiędzy Zasolem a Jawiszowicami oraz w północnej części gminy. Stanowią one przykład elementu przyrody nadal pełniącego ważną funkcję zoocenotyczną i higieniczno-rekreacyjną.

Na terenie gminy obszary wyróżniające się szczególnymi walorami przyrodniczymi objęto niżej wymienionymi formami przyrody.

Obszary Natura 2000 Dolna Soła PLH120083

Forma ochrony w ramach sieci Natura 2000: specjalny obszar ochrony siedlisk (Dyrektywa Siedliskowa)

Obszar obejmuje swoim zasięgiem dolną część rzeki Soły wraz z terenami przybrzeżnymi, na których można napotkać ziołorośla, łągi oraz zarośla wierzbowe, a także drobne zbiorniki wodne połączone z wodami Soły lub od nich okresowo odcięte. Jednolite płaty łągów często są podzielone aktualną granicą obszaru. Na terenie obszaru występują następujące typy siedlisk: starorzecza, brzegi górskich potoków

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY BRZESZCZE NA LATA 2024-2027

wraz z roślinnością pionierską, ziołorośla górskie oraz łągi. Występuje tu również 8 gatunków wymienionych w II Załączniku Dyrektywy Siedliskowej.

Obszary Natura 2000 Dolina Dolnej Soły PLB120004

Obszar obejmuje swoim zasięgiem kompleks stawów hodowlanych i fragment doliny dolnej Soły. Z uwagi na to, że Soła jest tylko częściowo uregulowana, w wielu miejscach ma ona charakter typowej, naturalnej rzeki podgórskiej. W części dolin zachowały się zbiorowiska lasu łągowego wierzbowo topolowego, które stanowią szczególną wartość przyrodniczą obszaru. Największą powierzchnię (ponad 37%) zajmują grunty orne. Łączna powierzchnia zbiorników to ponad 25% całego obszaru. Znaczny obszar zajmują również tereny zajęte przez rolnictwo jednak ze znacznym udziałem roślinności naturalnej. W obszarze znajdują się również tereny zabudowy jednorodzinnej i usługowej (infrastruktura gospodarcza tj. przemysłowa, handlowa, produkcyjna, usługowa). Został on powołany w celu ochrony siedlisk ptaków a także 20 gatunków wymienionych w II Załączniku Dyrektywy Siedliskowej.

Obszary Natura 2000 Stawy w Brzeszczach PLB120009

Obszar obejmuje swoim odcinek Wisły o charakterze naturalnym wraz z kompleksem kilkunastu stawów rybnych. Są one otoczone przez lasy (ok. 6%), łąki (ok. 30%) oraz grunty orne (ok. 30%). Występuje tu około 260 gatunków roślinności wodnej i bagiennej (m.in. grąźel żółty, grzybienie białe, paproć salwinia), natomiast w rzadkim zbiorowisku łąk ostrożeńiowych występują także: ostrożeń łąkowy, storczyki, bluszcz pospolity. Obszar ten jest częścią korytarza ekologicznego Górnej Wisły.

Atrakcyjność turystyczna gminy

Obiekty i obszary z terenu gminy są związane z potencjałem turystycznym gminy, jako takie, które można „sieciować” i łączyć z prezentacją innych walorów kulturowych województwa, powiatu i gminy.

- Najbardziej eksponowana rola przypada w tym kontekście kościołowi p.w. św. Marcina w Jawiszowicach, który przynależy do Szlaku Architektury Drewnianej Województwa Małopolskiego. Szlak, o długości 1500 km obejmuje około 250 zespołów architektonicznych od kościołów, cerkwi, kaplic i dzwonnicy po spichlerze, wiejskie chałupy i szlacheckie dwory. Wszystkie obiekty na szlaku są oznakowane, a drogę do nich wskazuje ponad 600 drogowych znaków. Do najcenniejszych obiektów województwa należą kościoły w Sękowej, Binarowej, Lipnicy Murowanej i Dębnie Podhalańskim, które w 2003 r. zostały wpisane na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturalnego i Naturalnego UNESCO. Kościół w Jawiszowicach zalicza się do grupy świątyń typologicznie pokrewnych obiektom z listy UNESCO. Powiązanie z regionalnym szlakiem o dużym potencjale promocyjnym powinno skutkować większą atrakcyjnością turystyczną Gminy. Drugą możliwością wzmocnienia zarówno ochrony, jak i promocji tego zabytku jest realizacja koncepcji utworzenia Diecezjalnego Muzeum Rozproszonego, które będzie wspierać i animować prezentację zabytkowych drewnianych świątyń z terenu Diecezji.
- Podobóz Jawischowitz posiada związek z tematyką Auschwitz – Birkenau. Geograficzna bliskość obu miejsc pamięci potęguje możliwość stworzenia „trasy pamięci” we współpracy z Muzeum Auschwitz – Birkenau. Skupiona w Jawiszowicach aktywność społeczno - historyczna wychodzi naprzeciw tym możliwościom. Obchodzone są również rocznice upamiętniające utworzenie Karnej Kompanii Kobiet KL Auschwitz – Bor/Budy.
- Walory krajobrazowe – krajobraz przyrodniczo – kulturowy doliny Soły i Wisły oraz stawy (tradycja lokalna), to potencjalny teren rekreacyjny i obszar dogodny dla turystyki (piesza, rowerowa, konna, etc.). Przy odpowiedniej promocji i zagospodarowaniu może stać się terenem

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY BRZESZCZE NA LATA 2024-2027

atrakcyjnym w skali regionalnej dwóch województw. Nawiązanie do promowanego obecnie pomysłu ogólnopolskiej trasy turystycznej wzdłuż Wisły może zaowocować poszerzeniem oferty turystycznej i wytyczyć kierunek zagospodarowania obszarów nadrzecznych, jako stricte rekreacyjnych. Jednak, jak uczy dotychczasowe doświadczenie, jest to wartość o dużym potencjale, ale i dużych wymaganiach z zakresu organizacji, zarządzania i ochrony.

- potencjał istotnego składnika lokalnego i regionalnego dziedzictwa kulturowego mają zabytki techniki i przemysłu górniczego, włącznie z koloniami górniczymi towarzyszącymi kopalni w Brzeszczach. Jednak jest to dziedzictwo wciąż zbyt mało dostrzegane w perspektywie województwa i ulegające swoistej „konkurencji kulturowej” pobliskiego Śląska. Celowe w tym względzie jest „sieciovanie” z dobrze rozwijającymi się szlakami dziedzictwa przemysłowego województwa śląskiego.

5.2.2. Zarys historii obszaru Gminy

Przemiany własnościowe

Gmina Brzeszcze leży na obszarze dawnego księstwa oświęcimskiego. Brzeszcze i okoliczne wsie założono w okresie średniowiecza na prawie niemieckim. Najstarszą wsią na terenie obecnego miasta i gminy są Jawiszowice, wzmiankowane w spisach świętopietrza w 1326 (jako lanissowicz, a w rok później jako Jawissowicz) odprowadzanego na potrzeby Stolicy Apostolskiej, znajdującej się w tym czasie w Awinionie. Miejscowość była własnością szlachecką (w latach 1376-77 wzmiankowany jest w księgach sądowych Jakusz zw. Kwasko z Jawiszowic). Z roku 1424 pochodzi przywilej księcia oświęcimskiego Kazimierza, zatwierdzający zapisanie klasztorowi Dominikanów w Oświęcimiu 4 grzywny na wsi Jawiszowice. Własność rycerska była trwała, co potwierdza akt sprzedaży księstwa oświęcimskiego z 1457, gdzie Jawiszowice wymienia się wśród wsi szlacheckich. Ich właściciele cieszyli się w okolicy poważaniem, na co dowód stanowiąc może dokument z 1472, w którym Michał z Jawiszowic wymieniony jest jako świadek przy oczyszczeniu z nagany księcia zatorskiego Wacława.

Pozostałe wsie gminy poświadczane zostały dopiero w XV w. Brzeszcze pojawiły się w dokumentach po raz pierwszy w 1443 jako własność książęca (nazwy: Brescze, Brzeszcze, Brzezcie), Przecieszyn w 1445 (w średniowieczu Przeciszów – Przeciczow), Skidziń w 1454, a Wilczkowice w 1457. Trzy ostatnie wsie w XV w., jak i później, były własnością szlachecką. W 1443 Jerzy Orient rajca krakowski, uposażył altarię Wniebowzięcia NMP w kościele św. Barbary w Krakowie 13 grzywnami czynszu rocznego kupionego za 92 floreny węgierskie u Wacława, Przemyśla i Jana książąt oświęcimskich, we wsiach Osiek i Brzeszcze.

W średniowieczu obszar gminy Brzeszcze stanowił część księstwa oświęcimskiego, które powstało w latach 1315-1317, w wyniku podziałów dynastycznych w opolskiej, a od 1281 cieszyńskiej, linii Piastów śląskich. Księstwo oświęcimskie w latach 1327-1457 stanowiło lenno królów czeskich, natomiast po wykupieniu księstwa przez króla Kazimierza Jagiellończyka w 1457 od księcia Jana IV, było de facto częścią Korony Polskiej, choć rządziło się odrębnym ustrojem prawnym. Dopiero sejmy w 1563 i 1564 uregulowały istniejące różnice; odtąd szlachta, duchowieństwo i mieszczaństwo posiadali takie same prawa, jak obywatele Rzeczypospolitej. Od chwili pełnej inkorporacji, księstwa te administracyjnie weszły w skład województwa krakowskiego, jako powiat śląski, przy równoczesnym zachowaniu swoich tytułów księstw. Językiem urzędowym został język polski.

Kiedy księstwo stało się własnością króla polskiego, Brzeszcze przeszły w jego ręce, stając się królewską. Była ona wydzierżawiana przedstawicielom rodów rycerskich, w tym wpływowym osobom z otoczenia dworu królewskiego, m.in. Jakubowi z Dębna (1457-1468) i Mikołajowi Słupowi

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY BRZESZCZE NA LATA 2024-2027

z Dubowca (1468-1485). U schyłku XV w. Brzeszcze znalazły się w rękach rodziny Myszkowskich herbu Jastrzębiec. Od 1581 do 1583 wieś dzierżawili Tęczyńscy herbu Topór. W XVII wieku dzierżawcami byli m.in. Komorowscy herbu Korczak, z kolei od 1726 do 1772 Małachowscy herbu Nałęcz.

W 1772, po pierwszym rozbiórce Polski, terytorium dawnego księstwa oświęcimskiego, przeszło pod panowanie austriackie. Dobra królewskie przejęła kamera cesarska, która w 1778 sprzedała w drodze licytacji część z nich Fryderykowi Duninowi herbu Łabędź i jego żonie Zofii z Małachowskich (po śmierci męża odziedziczyła Brzeszcze). W 1794 po śmierci Zofii Duninowej Brzeszcze przejął Kamil Dominik de Gherri, Włoch, nadworny lekarz Stanisława Augusta Poniatowskiego. Po śmierci Gherriego w 1814 wieś odziedziczyła jego wychowanka Wiktoria Klose, córka Fryderyka Klose, właściciela Przecieszyna, Skidzinia i Wilczkowic. W 1822 Wiktoria, secundo voto Mieroszevska, wymieniła z arcyksięciem Karolem Ludwikiem Habsburgiem Brzeszcze, Skidziń, Przecieszyn i Wilczkowice za klucz chrzanowski. W posiadaniu Habsburgów z Żywca obszar ten pozostawał do 1924, kiedy to Karol Stefan Habsburg podarował swój majątek (liczący ok. 10 tys. ha) Polskiej Akademii Umiejętności w Krakowie. Akademia dysponowała Brzeszczami do grudnia 1945, kiedy jej majątek upaństwowiono. Grunty orne zostały rozparcelowane, a stawy przejęło nowo utworzone Państwowe Gospodarstwo Rybackie.

Struktura ekonomiczna i jej przemiany

Od początku istnienia osad ludność Brzeszcz i wsi położonych w sąsiedztwie żyła z rolnictwa i hodowli zwierząt (zwłaszcza bydła i owiec). Wzmianki o tym znajdują się m.in. w dokumencie z 1488 r., w którym starosta krakowski Jakub z Dębna zaświadcza, że Piotr Myszkowski zezwolił Michałowi Rajskiemu brać drewno na opał i wypasać krowy, świnie i konie w dąbrowach w Brzeszczach. Musiało to być dochodowe, skoro w aktach odnotowano, że w 1511 r. z wypasu świń na żołędziach w lesie wsi Brzeszcze wpłynęło do starostwa oświęcimskiego 4 floreny i 20 groszy.

Według dokumentu z 1508 r. brzeszczańscy kmiecie płacili krowne i czynsz; „dają po 2 koguty, po 2 wozy drzewa oraz po 5 jaj, odbywają stróże na zamku lub ją opłacają, dają owies łowczy po korcu od ś. Michała do ś. Marcina, a potem mają wolny wypas. 2 woźnych na rolach nic nie płaci i nie pracuje, ale pilnuje stawów i lasów”. Ten sam dokument opisuje role puste: Mandrochowska, Miatylska. „Kmiecie płacą nierówne czynsze: Wojciech karczmarz, Jan Konieczny, Jan Czeszek, Jerzy, Wojciech — woda ze stawów zalała mu rolę, Bartłomiej Taborek, Grzegorz Surówka, Mik. Kula, Rogala — nie płaci, Marcin Konieczny płaci 1/2, bo zalała mu rolę, Michał Taborowic, wd. Taborowicowa, Dorota Haldowna, Mik. Szczyrek, Paweł Wnolchan ma zalaną rolę, Klimek, Jan Rogala, któremu rolę zalały stawy”.

Jan Długosz w swej słynnej „Liber Beneficiorum” odnotował (1470-80), że nie ma tu folwarku, ale są łany kmiecie. Brak folwarku był stanem przejściowym, o czym świadczą liczne o nim wzmianki z początku XVI w. Powstał zapewne w czasach, kiedy Piotr Myszkowski zakładał tutejsze stawy rybne. W 1549 r. na brzeszczańskim folwarku hodowano: 9 krów, 10 wołów, junaka, 12 cieląt, 42 świnie, 80 kur, 13 gęsi; siano żyto, owies, pszenicę, groch, tatarkę, jęczmień, konopie i proso. Według lustratorów z 1564 kmiecie „płacą krowne i żyrowe, kiedy żołędzie obrodzą, dają 3 ćwierci owsa z racji łowów, po 2 kury; po 5 jajek. Przedtem płacili za wyrąb drzewa w lasach, ale po spustoszeniu lasów na stawy i przez wyrąb, od dawna nic nie płacą. 2 zagrodnicy na czynszu. Karczmarz płaci czynsz z roli i karczmy i za trzecią miarę siodu, który mieli w młynie dla zamku oświęcimskiego. Są też na osobnych rolach włodarz i służebnik ziemski, którzy od dawna wolni od czynszu i nie pracują z kmieciami, lecz strzegą stawów i lasów. Młyn o 1 kole u stawu Olszyńskiego z obowiązkiem 69 korców żyta i wykarmienia 1 wieprza do zamku. Kmiecie, zagrodnicy i komornicy mają obowiązek przedzenia dla zamku. Pracują na folwarku i przy spuszczeniu i zarybianiu stawów oraz mają obowiązek stróży na zamku oświęcimskim. Na folwarku uprawia się:

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY BRZESZCZE NA LATA 2024-2027

pszenicę, żyto, owies, jęczmień, tatarkę, groch, proso, len, konopie; w oborze: krowy, cielęta, woły, owce, świnie, gęsi i kury”.

Folwark działał także w Jawiszowicach. Wieś nie był jednak zbyt zamożna, skoro w 1504 r. wojewoda łączycki Piotr Myszkowski z Przeciszowa, „zważywszy na ubóstwo kościoła w Jawiszowicach”, nadał mu dziesięcinę snopową ze „wszystkich swoich ról folwarcznych i 7 sadzawek”; ponadto kościół otrzymał 30 groszy czynszu z karczmy dworskiej.

Znaczenie rzemiosła było we wsiach dzisiejszej gminy marginalne. Dopiero założenie wspomnianych wyżej stawów, o których pierwsze wiadomości posiadamy z 1473 r., zmieniło charakter zajęć mieszkańców Brzeszcz. Gospodarka stawowa dominowała na tym terenie do końca XIX w. Jej rozkwit na przełomie XV i XVI w. region zawdzięcza przemyślanej polityce zarządców królewskiej (szczególnie Myszkowskich), którzy pragnęli pomnożenia dochodów płynących z Brzeszcz. Starali się przy tym o stosowne, królewskie, przywileje. W 1487 r. Kazimierz Jagiellończyk zezwolił Piotrowi Myszkowskiemu z Przeciszowa założyć rybnik nad królewskim brzegiem rzeki Bobrek, należącym do wsi królewskiej Brzeszcze i usytuowany powyżej karczmy Budy. Inwentarz królewskiej z 1508 r. wymienia już 13 stawów rybnych: Przedwieśny, Łężny, Słonków, Olszynki, Graniczny [dziś Granicznik], Przegonny [dziś Przygonnik], Leżajny, Dąbrowny, w tym puste: Laskowy, Mszany, Bagienny [dziś Bagiennik], Bobrek Duży, Bobrek Mały. Stawami pustymi nazwano te, które zgodnie z arkanami sztuki rybackiej osuszano, by przez uprawę zboża podnieść ich produktywność przed kolejnym wypełnieniem wodą. W dokumencie z 1525 r. wymienione są stawy Należeniec [potem Nazieleniec] i Tarlisko, a w rok później stawy Mrzygłód i Łączki. Obszerny inwentarz z 1564 r. odnotowuje stawy: Dąbrowny, Bagienny, Olszyński, Budzki, Graniczny, Przedbór, Liczaj lub Leżaj, Przegonny, Łężny nad brzegiem Wisły, 9 odrośli, w tym jedno o nazwie Pudełko. W dokumencie z 1570 znajdujemy informację o mostku zbudowanym koło karczmy Budy na granicy Rajska i Brzeszcz. Dokument z 1548 świadczy, że w tutejszych stawach łowiono karpie, szczupaki i okonie.

Zniszczenia doby potopu szwedzkiego podcięły funkcjonowanie regionu. Najeźdźcy spalili zabudowania, ale jeszcze istotniejsze było to, że zrujnowane miasta małopolskie, które dotąd były głównymi odbiorcami ryb, znacznie ograniczyły swe zamówienia. Stąd wiek XVIII i znaczna część XIX wieku to okres stagnacji. W 2. połowie XIX wieku miejscowość uzyskała połączenia komunikacyjne z okolicą: w 1856 r. kolejowe z Dziedzicami i Oświęcimiem, a w latach 1875-1879 drogowe z Pszczyną. Stacja kolejowa powstała w Jawiszowicach. W Brzeszczach działała w tym czasie gorzelnia, należąca do majoratu księcia Albrechta z Żywca.

Miejscowość Brzeszcze zaczęła rozwijać się szybciej dopiero na progu XX wieku, a decydującym impulsem była budowa kopalni węgla kamiennego. Poszukiwania złóż rozpoczął w 1900 r. dr Arnold Chaim de Porada Rapaport. W 1903 r. rozpoczęto wznoszenie zakładu, a w 1907 r. uruchomiono wydobywie.

W okresie międzywojennym kopalnia w Brzeszczach była jedyną w kraju kopalnią węgla należącą do skarbu państwa. Zbudowano wówczas nowe szyby kopalniane w Jawiszowicach i połączono je boczną kolejową z macierzystą kopalnią. Podczas okupacji hitlerowskiej zakład przejął koncern Hermann Göring Werke, a do pracy w niej zmuszono więźniów KL Auschwitz, skoszarowanych w podobozie Jawischowitz.

W ślad za kopalnią powstała niezbędna infrastruktura, m.in. nowe osiedla (kolonie) dla kadry i sprowadzonych ze Śląska górników. Do 1918 r. powstały Stara i Nowa Kolonia, a w okresie międzywojennym zbudowano następne osiedle, przeznaczone dla urzędników górniczych, tzw. Kolonię Urzędniczą przy ul. T. Kościuszki. Raptowny wzrost liczby mieszkańców zmienił oblicze Brzeszcz, a nowe miejsce pracy sprawiło, że w całej gminie rolnictwo utraciło swą dotychczasową pozycję najważniejszego

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY BRZESZCZE NA LATA 2024-2027

źródła zarobków. Spadło też znaczenie gospodarki stawowej, która nie wytrzymała konkurencji ze strony świetnie zorganizowanych nowoczesnych hodowli, takich jak np. stawy w Osieku należące do rodziny Rudzińskich.

Po wojnie osada zaczęła się rozwijać. Wybudowano dwa kina, Ośrodek Kultury, kilka szkół i przedszkoli. Zbudowano nowe osiedla (os. przy ulicy Dworcowej, os. Szymanowskiego), szkoły, przedszkola. Wzrosła liczba mieszkańców, rozbudowie uległa kopalnia. W latach 80. w sąsiednich Jawiszowicach powstało też Osiedle Paderewskiego. W 1954 r. podniesiono Brzeszcze do rangi osiedla, a 7 lipca 1962 r. otrzymała prawa miejskie. Jednak dopiero w 1980 r. uchwałą Rady Narodowej Miasta i Gminy Brzeszcze otrzymała herb.

W dwa lata później ustalony został obecny kształt administracyjny miasta gminy.

Kopalnia, która przetrwała przemiany gospodarcze po 1989 r. w dobrej kondycji, nabrała na znaczeniu i w 2005 r. dokonano jej fuzji z Kopalnią Węgla Kamiennego "Silesia" w Czechowicach-Dziedzicach. Nowa Kopalnia Węgla Kamiennego Brzeszcze-Silesia weszła w 2003 r. w skład Kompanii Węglowej (od 1993 r. działała w ramach Nadwiślańskiej Spółki Węglowej).

Za wyjątkiem Jawiszowic, stanowiących jednowioskową parafię w dekanacie oświęcimskim, pozostałe wsie należały do parafii oświęcimskiej. Co prawda miejscowa tradycja mówi o istniejącym w Brzeszczach już w XII wieku drewnianego kościoła p.w. Św. Otylii, który miał zostać spalony podczas potopu szwedzkiego w 1655 r., ale żadne dokumenty tego nie potwierdzają. W 1856 r. miejscowa ludność rozpoczęła starania o zezwolenie na budowę własnego kościoła. Ponieważ żaden z właścicieli dóbr ziemskich mieszkających w okolicy nie chciał podjąć się roli fundatora i kolatora przyszłej świątyni, obowiązek ten przejęli na siebie mieszkańcy gminy. W 1874 uzyskano w końcu zezwolenie na budowę kościoła. Tego samego roku odbyła się uroczystość poświęcenia kamienia węgielnego, a dwa lata później, w sierpniu 1876, ks. infułat Michał Król poświęcił nowo wybudowany kościół. Początkowo w nowym kościele posługę duszpasterską sprawowali OO. Reformaci z Kęt. W 1883 r. Świątynię wizytował ks. Bp. Albin Dunajewski, który z wielkim uznaniem wypowiadał się o miejscowej społeczności, która w tak krótkim czasie uporała się z budową i wystrojem wnętrza wymarzonego przez siebie domu Bożego. Samodzielna parafia p.w. Św. Urbana została erygowana w 1904 r. dekretem ks. Kardynała Puzyry, kończąc tym samym sięgającą połowy XV r. przynależność Brzeszcz do parafii oświęcimskiej.

Dziś parafia p.w. Św. Urbana w Brzeszczach przynależy do dekanatu jawiszowickiego, w diecezji bielsko-żywieckiej. Sama diecezja jest dość młoda, gdyż została ustanowiona w 1992 przez papieża Jana Pawła II bullą Totus Tuus Poloniae Populus z dnia 25 marca tegoż roku, z wydzielonego terenu archidiecezji krakowskiej i diecezji katowickiej. Wspólnota parafialna liczy ok. 5000 parafian, z pośród których wiele osób tworzy prężnie działające grupy parafialne. Na terenie parafii, w Brzeszczach-Borze, znajduje się również murowana kaplica p.w. św. Barbary, poświęcona 3 grudnia 1991 przez biskupa Kazimierza Nycza. Przy kościele swoją siedzibę mają również siostry Służebniczki Starowiejskie.

Przy kościele w Jawiszowicach istniała od schyłku średniowiecza jedyna na terenie obecnej gminy szkoła parafialna, poświadczona w 1598 r. Mieszkańcy Brzeszcz, Przecieszyna, Skidzinia i Wilczkowic pobierali naukę prawdopodobnie w oświęcimskiej szkole parafialnej. Zasole natomiast stanowiło część wsi Łęki i podlegało pod parafię w Bielanych. Ciekawą wzmianką z tego okresu jest informacja o immatrykulacji Jakuba z Jawiszowic w 1423 r. w poczet studentów Akademii Krakowskiej. Na progu XIX w. dobrze zapisała się w pamięci wspomniana wyżej Wiktoria primo voto Dembińska, sekundo voto Mieroszevska, redukując pańszczyznę i ucząc dzieci chłopskie czytania i pisania. Miejskowe społeczeństwo ufundowało jej pomnik naprzeciwko cmentarza przy ulicy Ofiar Oświęcimia. W okresie zaborów założono w Brzeszczach w 1857 jednoklasową szkołę,

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY BRZESZCZE NA LATA 2024-2027

Na początku XX w. raptowny wzrost liczby mieszkańców związany z budową kopalni zmienił oblicze Brzeszcz. Nowi mieszkańcy tchnęli w gminę nowego ducha. W 1910 r. rozpoczął działalność Teatr Włociański i oddział Towarzystwa Szkoły Ludowej. W 1914 r. utworzono w Brzeszczach oddział Powiatowego Komitetu Narodowego, organizujący werbunek do Legionów Polskich. Z terenu gminy na fronty I wojny wyruszyło w polskich mundurach 75 ochotników. Oni i ich rodziny sprawili, że w okresie międzywojennym w gminie działał – pośród około 20 organizacji społecznych - Związek Legionistów, Związek Strzelecki i Liga Obrony Przeciwlotniczej. W 1922 r. rozpoczął działalność klub sportowy, którego kontynuatorem jest współczesny „Górnik” Brzeszcze.

3 XI 1918 - polska Komisja Likwidacyjna w Krakowie powołała, dla powiatu oświęcimskiego, Powiatowy Komitet Komisji Likwidacyjnej (pierwszy załączek cywilnych, oficjalnych władz polskich na terenie powiatu oświęcimskiego). W sierpniu 1919 r. ustanowiono nowy podział administracyjny - w składzie województwa krakowskiego wśród 24 powiatów znalazł się powiat oświęcimski. W 1932 r. powiat oświęcimski został zlikwidowany; część jego obszaru (ziemia zatorska) powróciła do powiatu wadowickiego, a pozostały teren znalazł się w granicach powiatu bialskiego.

II wojna światowa odcisnęła na tych terenach szczególnie mroczne piętno. Miejscowość od początku października 1939 r. znajdowała się w granicach III Rzeszy. W 1940 hitlerowcy założyli w Brzeszczach dwa podobozy KL Auschwitz; więźniowie pracowali w szkółce drzew, cieplarni, chlewni i kopalni, budowali także elektrownię "Andreas", która miała wejść w skład koncernu Hermann Göring Werke (nigdy jej jednak nie ukończono). W budynku Szkoły Podstawowej w Brzeszczach-Borze (przy ul. Bór) umieszczono obozową karną kompanię dla kobiet. Miejscowa ludność angażowała się w pomoc więźniom (otrzymała za to w 1967 Krzyż Grunwaldu), działała w strukturach Polski Podziemnej. Więźniom dostarczano żywność, bieliznę, korespondencję od rodzin, organizowano również ucieczki poszczególnych osób. Brzeszcze zostały wyzwolone przez Armię Czerwoną 27 I 1945.

1 stycznia 1951 r. utworzono powiat oświęcimski z siedzibą w Oświęcimiu. W skład powiatu weszły 4 miasta i 6 gmin zbiorowych, m.in. Brzeszcze. W okresie stalinowskim, w 1950 r. na miejscu byłego podobozu Jawischowitz, władze zorganizowały Ośrodek Pracy Więźniów, w którym przetrzymywano osoby pracujące przymusowo na terenie kopalni. Jego działalność dobiegła końca w 1956 r.

15 III 1979 został wprowadzony nowy podział administracyjny kraju. W wyniku tej zmiany, w skład nowo powstałego wtedy województwa bielskiego wszedł m.in. dotychczasowy powiat oświęcimski (bez miasta Brzeszcze i gminy Jawiszowice). W 1980 górnicy z Brzeszcz wsparli ogólnopolską akcję strajkowa. Po 1989 r. Brzeszcze utrzymały się w dobrej kondycji finansowej. Przemiany polityczne w kraju w 1989 r. rozpoczęły nowy okres w dziejach państwa oraz lokalnych samorządów. 1 I 1999 został wprowadzony nowy podział administracyjny kraju, w wyniku którego uległy likwidacji urzędy rejonowe a powstały powiaty. W wyniku tej reorganizacji w Oświęcimiu została stworzona siedziba powiatu, obejmującego gminy: Zator, Kęty, Oświęcim, Chełmek, Przecieszyn, Osiek, Brzeszcze, Polanka Wielka.

5.2.3. Krajobraz kulturowy

Gmina Brzeszcze leży w Małopolsce, w widłach rzek Wisły i Soły, w makroregionie Kotlina Oświęcimska i w mezoregionie - Dolina Wisły. Kotlina ta stanowi komunikacyjne przejście pomiędzy wzniesieniami Pogórza Karpackiego i południową krawędzią wyżyny Śląskiej. Brzeszcze są najbardziej wysuniętą na zachód gminą powiatu oświęcimskiego i województwa małopolskiego. Graniczą z gminami Oświęcim, Kęty należącymi do województwa małopolskiego oraz Wilamowice i Miedźna wchodzącymi w skład województwa Śląskiego. Pod względem krajobrazowym dominuje w gminie krajobraz otwarty – osadniczo – rolniczy. Jedynie obszar Brzeszcz jest zurbanizowany. Płaskie ukształtowanie i mały udział

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY BRZESZCZE NA LATA 2024-2027

zalesień w pokryciu terenu powodują, że charakterystyczne dla gminy są dalekie widoki i szerokie panoramy. Szczególną rolę odgrywa jeden z grzbietów karpaccich - Beskid Mały, zamykający od południa panoramy z terenu Gminy. Dla walorów krajobrazowych Gminy kluczowymi elementami są:

- Ciągi krajobrazowe dolin rzecznych Wisły i Soły łączące dalekie wglądy w pasma Beskidów na południu oraz w rozległy krajobraz rolniczo – osadniczy w pozostałych kierunkach z Sekwencją wewnątrz kameralnych wyznaczanych przez zarośla łągowe i starorzecza.
- Zespoły stawów rybnych o długiej tradycji historycznej, znacznych walorach przyrodniczych i ukształtowanej formie własnej.
- Dominanty kulturowe w postaci wież kościołów parafialnych oraz elementów infrastruktury górniczej.
- Zespół wewnątrz krajobrazu zurbanizowanego w Kolonii Górniczej w Brzeszczach.
- Krajobraz osadniczy historycznych zespołów ruralistycznych znacznie przekształcony w wyniku rozbudowy i modernizacji poszczególnych miejscowości.
- Cennym elementem krajobrazowym, zagrożonym ze względu na zmiany gospodarczo ekonomiczne, jest siatka rozłogów pól, decydująca o tożsamości krajobrazu rolniczego Małopolski.
- Elementem dysharmonijnym, wymagającym docelowo zagospodarowania krajobrazowego i neutralizacji ekologicznej są obszary hałd flotacyjnych, odstojników i tereny zdewastowane w wyniku szkód górniczych.

Poniżej przedstawiono krótki opis charakterystycznych elementów krajobrazu kulturowego w podziale na poszczególne grupy obiektów.

OBIEKTY ARCHITEKTURY SAKRALNEJ

Kościół parafialny p.w. św. Marcina z Tours w Jawiszowicach

Parafia i kościół w Jawiszowicach wzmiankowane już były w 1. połowie XIV w. Obecny, jako kolejny w tym miejscu, po spaleni poprzedniego, wzniesiono w 1692 r. Wśród licznych przebudów m.in. rozbudowa części chórowej w 1922 r. 2. połowa XIX w. przyniosła zmiany w otoczeniu kościoła (kaplice) oraz w jego wnętrzu (liczne nowe elementy wyposażenia). W 1968 r. bezskutecznie podpalany. Od początku XXI w. poddawany systematycznym pracom konserwatorskim, w wyniku których udało się m.in. zerwać z kościoła blachę i przywrócić na zewnątrz zrąb i gont.

Budynek kościoła drewniany, konstrukcji zrębowej, na kamiennej podmurówce, kryty gontem z wyjątkiem górnych partii ścian nawy i prezbiterium oraz partii dolnych, znajdujących się pod sobotami, gdzie odsonięty zrąb. Orientowany, złożony z prostokątnego, usytuowanego centralnie korpusu nawowego, prostokątnego, zamkniętego trójbocznie prezbiterium z zakrystią przylegającą doń od północy oraz wieży na rzucie kwadratu, o konstrukcji słupowej, pod którą zlokalizowana część chórowa (chór muzyczny) kościoła. Nad nawą i prezbiterium dach dwuspadowy o wspólnej kalenicy, w zamknięciu prezbiterium trójpołaciowy, z bardzo mocno wysuniętym okapem. Wieża, zwężająca się ku górze, czworoboczna, kryta gontem, z izbicą pokrytą pionowym deskowaniem z otworami okiennymi i dekoracyjną wycinanką u dołu, nakryta pokrytym gontem hełmem z ażurowym zwieńczeniem w formie arkadek podtrzymujących banię z iglicą zakończoną gałką i ażurowym, metalowym krzyżem. Nad prezbiterium wydatna wieżyczka na sygnaturkę, powtarzająca swą strukturą zwieńczenie wieży. Od południa i zachodu kruchty wzniesione na rzucie prostokąta, z dachem dwuspadowym krytym gontem. Cały kościół obwiedziony szerokimi sobotami wspartymi na słupach, z dachem pulpitowym krytym gontem, o mniejszym stopniu nachylenia połączy niż zasadnicze części kościoła, jednakże organicznie z nimi połączonym. Od zewnątrz soboty

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY BRZESZCZE NA LATA 2024-2027

izolowane balustradą o pełnym deskowaniu oraz – powyżej – płytami z pleksi i drobną siatką zabezpieczającą, co tworzy zamkniętą przestrzeń o starannie wykonanej posadzce z płyt kamiennych, w której przygotowywana jest właśnie ekspozycja różnego typu zabytkowych sprzętów kościelnych. W nawie, na osi kruchty południowej, sfazowany, prostokątny portal zamknięty łukiem odcinkowym. Stan zachowania dobry.

Fotografia 1. Widok na Kościół parafialny p.w. św. Marcina z Tours w Jawiszowicach.

Kościół pw. św. Urbana w Brzeszczach

Kościół św. Urbana wzniesiono w stylu neobarokowym w latach 1874-1876. Uroczyscie poświęcono go 29 sierpnia 1876 roku, natomiast 3 września 1908 roku świątynie konsekrował biskup Anatol Nowak.

Orientowany kościół św. Urbana w Brzeszczach został wzniesiony w układzie czteroprzęsłowej nawy z prostokątnie zamkniętym prezbiterium, na przedłużeniu którego wzniesiono mniejszą, dwupiętrową zakrystię na rzucie prostokąta. Od północy i od południa do nawy dobudowano po jednej kaplicy, łącząc kaplicę południową z dawną zakrystią. Od zachodu do nawy dostawiono masyw wieżowy z nieznacznie wysuniętą do przodu czworoboczną wieżę, flankowaną po bokach dwoma aneksami tej samej wysokości, co nawa. Kościół oraz dobudowane kaplice i zakrystia zostały przykryte miedzianymi dachami siodłowymi. Przy końcu nawy od wschodu na dachu nadwieszono wieżyczkę na sygnaturkę w formie latarni zwieńczonej baniastym hełmem. Podobną, bardziej przysadzistą wieżyczkę umieszczono na dachu kaplicy północnej. Elewacje zewnętrzne przeprute półokrągłymi oknami artykułowano za pomocą pilastrów o prostych głowicach wspartych na wysoki cokołach połączonych ze sobą gzymsem, podtrzymujących fazowane belkowanie przechodzące w profilowany gzymś koronujący. Elewacje wieży podzielona na dwie strefy rozdzielone belkowaniem wyłamanym w partii masywu wieżowego. Górna część wieży uzyskała ścięte naroża. W dolnej strefie w przyziemiu urządzono kruchtę, do której wejście na osi flankowane jest masywnym portalem utworzonym z dwóch czworobocznych podpór wspierających trójkątny przyczółek, ponad którym przepruto półokrągłe okno. Ponad gzymsem, w górnej strefie, zastosowano podział ramowy, ujmujący okulus, który pełni partię cokołową wspierającą flankujące górną część wieży pary pilastrów na każdej z czterech elewacji. Pilastry ustawione na postumentach o gładkich trzonach

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY BRZESZCZE NA LATA 2024-2027

i kompozytowych głowicach wspierają fazowane belkowanie przechodzące w gzyms koronujący. Pomiędzy pilastrami przepruto półokrągłe okna z umieszczonymi nad nimi odcinkami belkowania. Ponad nimi zamontowano tarcze zegarowe. Wieżę zwieńczono baniastym hełmem z sześcioboczną latarnią nakrytą ostrosłupowym zwieńczeniem z krzyżem. Nawa główna otwiera się do kaplic bocznych za pomocą arkady.

Stan zachowania dobry.

Fotografia 2. Widok na Kościół pw. Urbana w Brzeszczach.

OBIEKTY MAŁEJ ARCHITEKTURY SAKRALNEJ

Wznoszenie kapliczek, figur i krzyży przy drogach lub w przydomowych ogródkach jest zwyczajem bardzo starym i szeroko praktykowanym. Na terenie gminy Brzeszcze spotykamy różnorodne obiekty w tej grupie zabytków.

Kapliczki, figury i krzyże przydrożne z reguły ogradzane są dekoracyjnymi płotkami oraz obsadzone roślinnością niską, nie tylko identyfikują mieszkańców pod względem wyznaniowym, ale stanowią też malowniczy akcent w miejscowym krajobrazie.

Kapliczki przydrożne możemy spotkać w każdej miejscowości na terenie gminy Brzeszcze. Poniżej przedstawiono charakterystykę ciekawych obiektów tego typu.

Kapliczka z figurą Chrystusa w Brzeszczach

Figura wyrzeźbionego w kamieniu Jezusa w cierniowej koronie jest najprawdopodobniej najstarszym świątkiem na terenie Gminy. Z przekazu ustnego wiadomo, że kapliczka została postawiona pod koniec XVIII lub w pierwszych latach XIX wieku. Przez całe lata była punktem, przy którym brzeszczanie odchodzący w ślad za chlebem czy nauką żegnali rodzinną wioskę, powierzając w modlitwie do Chrystusa swoje dalsze losy. Pod kapliczką

Fotografia 3. Widok na kapliczkę z figurą Chrystusa.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY BRZESZCZE NA LATA 2024-2027

żegnano również pątników udających się na pieszą pielgrzymkę do Częstochowy.

W czasie niemieckiej okupacji rozkazano porządkującym tamte tereny więźniom obozu koncentracyjnego KL Auschwitz wrzucenie figurki do przepływającej obok Młynówki i rozbicie postumentu. Obserwujący tę scenę mieszkańcy, pod nieobecność SS-manów, zabrali wyrzuconą figurkę, by przechować ją do czasu odzyskania niepodległości. Po wojnie została postawiona w pierwotnym miejscu.

Figura przydrożna z posągiem św. Jana Nepomucena w Skidzinie

Figura kamienna. Na dwustopniowej bazie ustawiony czworościenny postument ożywiony oprofilowaniem złożonym z półwałków i skocji oraz płycinami z narożnikami w kształcie łuków odcinkowych. Na jednej z płycin wryty napis: R.P. 1779 D. 17IOBR. Postument wieńczy posąg św. Jana Nepomucena. Figurę otacza ogrodzenie z ozdobnie wykuwanych, żelaznych prętów, zapewne z XX w. We wrześniu 2006 r. ukończona została renowacja i konserwacja zabytku, którą przeprowadziła konserwator sztuki Agnieszka Żydzik. Zdjęte zostały barwne, olejne powłoki malarskie, położone w 2. poł. XX w., a obiekt został zabezpieczony impregnatami przed szkodliwym

Fotografia 4. Widok na figurę z posągiem św. Jana Nepomucena w Skidzinie.

działaniem czynników atmosferycznych. Nimb wokół głowy świętego wykonał Krzysztof Bielan. Prace podjęte zostały z inicjatywy Stowarzyszenia „Brzost” w Brzeszczach, a sfinansował je Urząd Gminy. Odnowioną figurę poświęcił 12.10.2006 r. proboszcz parafii Przenajświętszej Trójcy w Rajsku, ks. Stanisław Koziana.

Stan zachowania dobry.

OBIEKTY ZWIĄZANE Z DAWNYM PODOBOZEM JAWISZCHOWITZ

Łaźnia i latarnia obozowa w Brzeszczach

Obóz w Jawiszowicach (Arbeits Lager Jawischowitz) był jednym z ponad 40 podobozów hitlerowskiego obozu koncentracyjnego w Oświęcimiu (KL Auschwitz) w których Niemcy wykorzystywali pracę więźniów. Podobóz utworzono 15 sierpnia 1942 r., a istniał do 29 stycznia 1945 roku. Był to jeden z największych podobozów KL Auschwitz w którym przebywało w różnych okresach do 2500 więźniów, przeważnie Żydów z Polski, Francji, Holandii, Włoch, Węgier i Niemiec. Więźniowie zajmowali się głównie wydobywaniem węgla kamiennego dla koncernu Reichswerke Herman Göring, czyli przedwojennej Państwowej Kopalni Węgla Kamiennego Brzeszcze-Jawiszowice. W Jawiszowicach hitlerowcy po raz pierwszy wykorzystali więźniów obozów koncentracyjnych do pracy pod ziemią. Więźniowie stanowili ok. 30 % załogi kopalni. Katorżnicza, wielogodzinna praca w niezwykle ciężkich warunkach, niedożywienie, wyjątkowo brutalne traktowanie przez 70 osobową załogę SS, brak wypoczynku i snu były w Jawiszowicach powodem znacznie większej śmiertelności niż w innych podobozach KL Auschwitz. Zginęło tu kilka tysięcy więźniów. Teren obozu, wydzielony był ogrodzeniem z drutów kolczastych pod napięciem elektrycznym. Nad obozem górowały 4 wieże strażnicze, a za druty przechodziło się przez bramę z napisem „Arbeit macht Frei” („praca czyni wolnym”). Na terenie obozu znajdowało się kilkanaście murowanych i drewnianych baraków. W siedmiu drewnianych, znacznie przepełnionych mieszkali

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY BRZESZCZE NA LATA 2024-2027

więźniowie. Na placu apelowym pomiędzy barakami publicznie, biciem karano więźniów. Do obiektów obozowych należały także m.in. warsztaty, basen przeciwpożarowy, szpital i kuchnia, dwie łaźnie i liczne lampy doświetlające teren.

Łaźnia i latarnia obozowa podobozu Jawischowitz położone w parku przy ul. Dworcowej. Budynek łaźni zbudowany przez więźniów obozu ok. 1942 r. Murowany z cegły, tynkowany, na rzucie prostokąta, jednotraktowy, parterowy, nakryty dachem dwuspadowym, w dachu 2 lampy osłonięte konstrukcją przykrytą małymi, dwuspadowymi daszkami. Zachowana drewniana stolarka obiektu.

Na placu apelowym latarnia.

Stan zachowania obiektów dobry.

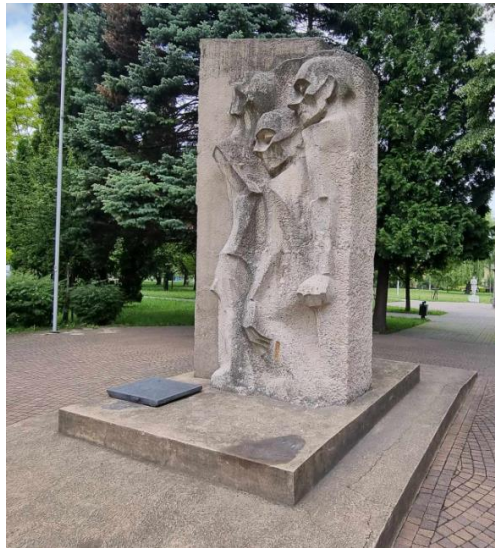

Fotografia 5. Widok na łaźnię podobozu Jawischowitz.

Fotografia 6. Widok na latarnie na terenie podobozu Jawischowitz.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY BRZESZCZE NA LATA 2024-2027

Fotografia 7. Widok na pomnik ku czci ofiar podbozu Jawischowitz.

Osiedla robotnicze

Domy w zespole osiedla robotniczego Starej Kolonii

Stara Kolonia zlokalizowana jest w bezpośrednim sąsiedztwie kopalni, przy ulicach Górniczej i Kościuszki. Składa się na nią czternaście wielorodzinnych budynków, rozmieszczonych w regularnym układzie. Są one usytuowane w równoległych rzędach, zwrócone do siebie krótszymi ścianami szczytowymi. Między poszczególnymi rzędami znajdują się wspólne podwórka z niskimi, murowanymi budynkami gospodarczymi oraz ogródki.

Pierwotnie mieszkania w domach Starej Kolonii składały się z pokoju, kuchni, piwnicy i strychu, a wspólne dla dwóch mieszkań toalety znajdowały się w korytarzu. Pomieszczenia do prania i pieczenia były ogólnodostępne.

Stan zachowania większości obiektów dostateczny. Wymagają podjęcia działań konserwacyjnych.

Fotografia 8. Przykład budynku mieszkalnego na terenie osiedla robotniczego Starej Kolonii.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY BRZESZCZE NA LATA 2024-2027

Domy w zespole osiedla robotniczego Nowej Kolonii

Nowa Kolonia zlokalizowana jest w niedalekiej odległości od kopalni. Składa się na nie osiem wielorodzinnych budynków, rozmieszczonych w regularnym układzie. Między poszczególnymi rzędami znajdują się wspólne podwórka.

Stan zachowania większości obiektów dostateczny. Wymagają podjęcia działań konserwacyjnych.

Fotografia 9. Przykład budynku mieszkalnego na terenie osiedla robotniczego Nowej Kolonii.

Domy w zespole osiedla Kolonii Urzędniczej

Kolonia Urzędnicza zlokalizowana jest w niedalekiej odległości od kopalni. To zespół parterowych domów wzniesionych dla dyrekcji, inżynierów i sztygarów. Stan zachowania obiektów dobry.

Fotografia 10. Przykład budynku mieszkalnego na terenie osiedla robotniczego Kolonii Urzędniczej.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY BRZESZCZE NA LATA 2024-2027

OBIEKTY ARCHITEKTUR REZYDENCJONALNEJ

Dwór w Skidzinu

Skidziń lokowany został zapewne w 1. poł. XIII w. na prawie niemieckim (pierwsza wzmianka źródłowa o miejscowości pochodzi z 1438 r.). Była to wieś szlachecka majątku Skidzińskich herbu Kietlicz, należąca do księstwa oświęcimskiego. W 2. poł. XV w. miejscowość posiadali Skidzińscy. Po 1945 majątek PAU został upaństwowiony. W budynku podworskim przez pewien czas mieściła się szkoła. W 1953 r. zabudowania pofolwarczne przejęło Państwowe Gospodarstwo Rolne, po kilku miesiącach przeniesione do Jawiszowic. Jeszcze w latach 90. XX w. budynki użytkowane były przez miejscową Rolniczą Spółdzielnię Produkcyjną.

Dwór zbudowany został prawdopodobnie ok. poł. XIII w, powstał jako dwór dwutraktowy a w XVII w. dobudowano nowe skrzydło. i w XIX w. dostawiono do szczytowej zdobnej ściany nowej części jeszcze dwie sale.

Dwór murowany z cegły, tynkowany. Na planie zbliżonym do litery „L”, złożony z prostokątnego korpusu i prostopadłego do niego wydłużonego, prostokątnego skrzydła, dwutraktowy, parterowy, nakryty przenikającymi się, dwuspadowymi dachami. Korpus budynku zryzalitowany w części wschodniej i zachodniej. W elewacjach korpusu rozmieszczone symetrycznie, parami, prostokątne, otwory okienne, z rozglifionymi ościeżami, z zamknięciami w kształcie łuków odcinkowych, ujęte w ozdobne obramienia wykonane w tynku. Okna ościeżnicowe polskie, dwudzielne, czteroskrzydłowe, sześciokwaterowe. Na elewacji szczytowej od wschodu widoczne ślady pierwotnej dobudówki, prawdopodobnie ganku poprzedzającego wejście, a na elewacji szczytowej od zachodu zachowana dekoracja architektoniczna. Budynek znacznie przekształcony w 2. poł. XX w.

Stan zachowania obiektu dostateczny.

Fotografia 11. Dwór w miejscowości Skidziń.

ZABYTKI ARCHITEKTURY I BUDOWNICTWA

Zjawiskiem najbardziej typowym dla Gminy i przez to niezwykle interesującym są jednak liczne domy mieszkalne reprezentujące określone, powtarzające się typy budynku.

Są to:

- Budynki drewniane wykonane w konstrukcji zrębowej, niekiedy z fragmentami murowanymi (z cegły bądź z popularnej na tym terenie szlaki). Są to budowle parterowe, kryte dachem

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY BRZESZCZE NA LATA 2024-2027

dwuspadowym, z szalowanymi szczytami. W starszej redakcji występuje bielenie lub oblepianie gliną msze między bekami zrębu. Nowsza redakcja, występująca najliczniej, to niewielki dom o zwartej bryle i dwuizbowym układzie wewnątrz. Część budynków posiada nadal oryginalną stolarkę okienną i drzwiową, a niekiedy także oryginalne belki z inskrypcjami i datami.

Fotografia 12. Przykład budownictwa drewnianego w miejscowości Zasole.

Fotografia 13. Przykład budownictwa drewnianego w miejscowości Przecieszyn.

- Zabudowania Kolonii Górniczej, Nowej Kolonii i Kolonii Urzędniczej zróżnicowane pod względem formy zależnie od przeznaczenia, ale zachowujące wspólny kostium stylowy i detal architektoniczny. Są to budynki parterowe z użytkowym poddaszem (w Kolonii Urzędniczej) nakryte dachami dwuspadowymi, charakteryzujące się zróżnicowaniem kolorystycznym i fakturowym (zestawienie cegły i tynku) oraz bogactwem detalu i podziałów architektonicznych modelowanych w cegle.
- Budynki z terenów wiejskich, mieszkalne, na rzucie prostokąta, parterowe z użytkowym poddaszem, z dachem dwuspadowym, czasami naczółkowym lub półszczytowym, krytym dachówką cementową (pierwotnie lub wtórnie, w zależności od czasu powstania), ze zdobiącą ściany dekoracją ramową, tynkowanymi lub pozostawionymi w surowej, czerwonej cegle,

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY BRZESZCZE NA LATA 2024-2027

z koncentracją elementów zdobniczych (o określonym zestawie motywów) w szczytach budowli. Typowy jest też ich układ funkcjonalny, gdzie na osi budynku znajduje się przelotowa sień, po jednej jej stronie pomieszczenia (pomieszczenie) mieszkalne, a po drugiej – pomieszczenia gospodarcze. W najstarszej redakcji tego typu na osi występuje wnęka i murowane „przysiadki”. Prawdopodobnie jest to typ budynku przejęty z architektury miejskiej nieodległych Kęt.

- Nowsza odmiana typowego budynku mieszkalnego charakteryzuje się niesymetryczną bryłą złożoną z części parterowej i piętrowej „wystawki”, ze szczytem w osi skrajnej budowli. Jest to typ budynku genetycznie nawiązujący do angielskich wzorów małowniczego historyzmu, uproszczony w kręgu niemieckojęzycznym i powielany w osiedlach robotniczych Śląska w 2 poł. XIX i pocz. XX w.
- Ciekawą cechą domów murowanych jest zwyczaj datowania w szczycie budynku najlepiej widocznym od drogi. Umieszczana tam data była ryta bezpośrednio w tynku, względnie wykuwano ją na kamiennej tabliczce montowanej w szczycie elewacji. Przykłady takich dat wskazać można w bardzo wielu obiektach; obejmują one okres od 1892. Warto odnotować, że daty na domach występowały też: na kominach, ryte w tynku, na metalowych chorągiewkach oraz we wnętrzach, na drewnianych belkach.

5.2.4. Zabytki o najważniejszym znaczeniu dla gminy

Najcenniejszym zabytkiem nieruchomym Gminy Brzeszcze jest niewątpliwie drewniany kościół p.w. św. Marcina z Tours w Jawiszowicach, wzniesiony w r. 1692, co zostało usankcjonowane wpisaniem go już w 1969 r. do rejestru zabytków. Jest to przykład drewnianej, zrębowej budowli sakralnej wzniesionej w tradycji warsztatowej czerpiącej z dorobku średniowiecza. Jest to budowla charakterystyczna dla dziedzictwa kulturowego południowej Małopolski. Reprezentant licznej i cennej grupy drewnianych świątyń, które wyróżniają polski zasób zabytków w skali międzynarodowej.

Kościół parafialny w Brzeszczach pod wezwaniem św. Urbana wzniesiony w 1876 stanowi stosunkowo późny przykład budowli w stylu klasycystycznym. Jest to typowy przykład tak zwanego stylu józefińskiego, czyli budowli wzniesionej według „urzędowego” projektu powielanego z drobnymi modyfikacjami na terenach zaboru austriackiego.

Na uwagę zasługują występujące na terenie Jawiszowic murowane kapliczki o stosunkowo dużej kubaturze, znane nie tylko z bezpośredniego otoczenia kościoła parafialnego, ale też z miejsc przydrożnych usytuowanych z dala od centrum miejscowości.

Istotna dla krajobrazu kulturowego Gminy jest liczba obiektów związanych z techniką. Są to osiedla górnicze i infrastruktura techniczna związana z kopalnią w Brzeszczach.

5.2.5. Zestawienie obiektów z terenu gminy wpisanych do Rejestru Zabytków Województwa Małopolskiego

Na terenie gminy Brzeszcze znajduje się 8 obiektów, wpisanych do rejestru zabytków województwa małopolskiego. Zostały przedstawione w poniższej tabeli.

Tabela 1. Wykaz obiektów ujętych w rejestrze zabytków nieruchomości województwa małopolskiego na terenie gminy Brzeszcze.

Lp.	Miejscowość	Obiekt	Nr rejestru	Data wpisu
1.	Brzeszcze ul. Kościelna 2	Kościół parafialny p. w. św. Urbana	A-71/M	16.01.2007 r.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY BRZESZCZE NA LATA 2024-2027

Lp.	Miejscowość	Obiekt	Nr rejestru	Data wpisu
2.	Brzeszcze ul. Dworcowa, w parku	Łaźnia i latarnia obozowa podobozu Jawischowitz	A-1629	29.12.1995 r.
3.	Brzeszcze ul. Kosynierów 20	Dawna szkoła	A-1637/M	14.03.2023 r. oraz 20.04.2023 r.
4.	Jawiszowice ul. Św. Marcina 1	Kościół parafialny p. w. św. Marcina z Tours	A-81	9.01.1969 r.
5.	Skidziń ul. Piwna 2	Dwór, ob. budynek mieszkalny	A-1538/M	20.02.2020 r.
6.	Skidziń, ul. Wypoczynkowa – naprzeciwko domu nr 1	Figura przydrożna z posągiem św. Jana Nepomucena	B-103/M	25.03.2009 r.
7.	Brzeszcze, ul. Nazieleńce/ul. św. Anny	Kamienna kapliczka św. Anny Samotrzeć	B-289/M	13.03.2012 r.
8.	Brzeszcze, ul. Piastowska	Kapliczka słupowa z Grupą Ukrzyżowania	B-376/M	16.07.2014 r.

Zakres i formy ochrony oraz opieki nad zabytkami rejestrowymi przez ich właścicieli i użytkowników reguluje przede wszystkim ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (Dz.U. 2024 poz. 1292 z późn. zm.) oraz akty wykonawcze do ustawy, w tym m.in. rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 27 lipca 2011 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich, robót budowlanych, badań konserwatorskich, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków oraz badań archeologicznych.

Obowiązek zgodnego z przepisami użytkowania i zarządzania obiektem zabytkowym spoczywa na jego właścicielu lub posiadaczu. Opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków:

- 1) naukowego badania i dokumentowania zabytku;
- 2) prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;
- 3) zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
- 4) korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości
- 5) popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Niezależnie od w/w obowiązków użytkownik zabytku jest zobowiązany zawiadomić służby konserwatorskie o:

- 1) uszkodzeniu, zniszczeniu, zaginięciu lub kradzieży zabytku, niezwłocznie po powzięciu wiadomości o wystąpieniu zdarzenia;
- 2) zagrożeniu dla zabytku, niezwłocznie po powzięciu wiadomości o wystąpieniu zagrożenia;
- 3) zmianie miejsca przechowania zabytku ruchomego w terminie miesiąca od dnia nastąpienia tej zmiany;
- 4) zmianach dotyczących stanu prawnego zabytku, nie później niż w terminie miesiąca od dnia ich wystąpienia lub powzięcia o nich wiadomości.

Zgodnie z zapisami ustawy o ochronie zabytków, pozwolenia konserwatorskiego wymaga:

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY BRZESZCZE NA LATA 2024-2027

- prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru;
- wykonywanie robót budowlanych w otoczeniu zabytku;
- prowadzenie badań konserwatorskich zabytku wpisanego do rejestru;
- prowadzenie badań architektonicznych zabytku wpisanego do rejestru;
- prowadzenie badań archeologicznych;
- przemieszczanie zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru;
- trwałe przeniesienie zabytku ruchomego wpisanego do rejestru, z naruszeniem ustalonego tradycją wystroju wnętrza, w którym zabytek ten się znajduje;
- dokonywanie podziału zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru;
- zmiana przeznaczenia zabytku wpisanego do rejestru lub sposobu korzystania z tego zabytku;
- umieszczanie na zabytku wpisanym do rejestru urządzeń technicznych, tablic, reklam oraz napisów,
- podejmowanie innych działań, które mogłyby prowadzić do naruszenia substancji lub zmiany wyglądu zabytku wpisanego do rejestru;
- poszukiwanie ukrytych lub porzuconych zabytków ruchomych, w tym zabytków archeologicznych, przy użyciu wszelkiego rodzaju urządzeń elektronicznych i technicznych oraz sprzętu do nurkowania.

Właściciel lub posiadacz zabytku może wystąpić do właściwego konserwatora zabytków o wydanie w formie pisemnej zaleceń konserwatorskich, pomocnych w przygotowaniu dokumentacji projektowej czy sformułowaniu zakresu planowanych prac. Zalecenia konserwatorskie mają na celu określenie sposobu korzystania z zabytku, jego zabezpieczenia i wykonania prac konserwatorskich, a także określenie zakresu dopuszczalnych zmian, które mogą być wprowadzone w tym zabytku.

5.2.6. Zestawienie obiektów z terenu Gminy Brzeszcze wpisanych do Gminnej Ewidencji Zabytków

Ewidencja zabytków, w brzmieniu w/w Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. 2024 poz. 1292 ze zm.), art. 21, jest podstawą dla sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy.

Ewidencja zabytków jest uporządkowanym zbiorem opracowań, wykonywanym wg jednorodnych wzorców, stanowiącym podstawowe informacje o obiektach zabytkowych. Krajową ewidencję zabytków w formie zbioru kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się w wojewódzkich ewidencjach zabytków prowadzi Generalny Konserwator Zabytków. Wojewódzką ewidencję zabytków w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa prowadzi wojewódzki konserwator zabytków. Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy.

Na dzień opracowania dokumentu w GEZ znajduje się 81 obiektów w tym głównie:

- sakralne,
- mieszkalne,
- gospodarcze,
- użyteczności publicznej,
- obiekty małej architektury.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY BRZESZCZE NA LATA 2024-2027

Gminna Ewidencja Zabytków (GEZ) w Gminie Brzeszcze w formie zbioru kart adresowych została przyjęta Zarządzeniem Nr 120/22024 Burmistrza Brzeszcz w sprawie przyjęcia aktualizacji Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Brzeszcze.

Większość obiektów mieszkalnych jest bieżąco utrzymywana i użytkowana. Znacząca ilość obiektów o cechach zabytkowych została – w mniejszym lub większym stopniu, w różny sposób – niewłaściwie przebudowana i przekształcona. Najczęściej jest to związane z wymianą stolarki okiennej, wprowadzeniem nowoczesnych tynków, pokryć dachowych i kolorystyki, nie zgodnych z charakterem budynku. Istotnym zagrożeniem jest termomodernizacja, która grozi pełnym przekształceniem elewacji. Niekiedy ma miejsce również likwidacja detalu dekoracyjnego.

Dotyczy to również zabytkowych kapliczek, które z konserwatorskiego, estetycznego i praktycznego względu należałoby odnowić stosując tradycyjne materiały i techniki konserwatorskie.

Wśród obiektów drewnianych część jest w stanie bardzo złym ze względu na opuszczenie lub użytkowanie niezgodnie ze swoją pierwotną, mieszkalną funkcją (np. ul. Wypoczynkowa 34, Skidziń).

W wielu przypadkach zmiany są już nieodwracalne. Podobnie ma się rzecz z drewnianymi budynkami gospodarczymi (stodoły, szopy), funkcjonującymi często bez już rozebranych domostw lub przy domach nowych. Niepokojący jest fakt, iż współczesne budownictwo (tak mieszkaniowe, jak i sakralne) w żaden sposób nie nawiązuje do tradycji, a nawet radykalnie się od niej odcina. Widoczne jest opuszczanie starych domów i budowa w ich bezpośrednim sąsiedztwie nowych, całkowicie odmiennych w stylistyce i skali, względnie zastępowanie ich nowymi, budowanymi na miejscu starych.

Do pozytywnych cech gminnej ewidencji zabytków zaliczyć można m.in.:

- wzorowy stan utrzymania kościoła p.w. św. Marcina z Tours w Jawiszowicach i jego otoczenia, przy równoczesnym pomysłowym wykorzystaniu sobót kościelnych jako miejsca eksponowania zabytkowych elementów wyposażenia świątyni, które nie mają swego stałego miejsca ekspozycji bądź są z rzadka używane;
- dobry stan utrzymania kościoła św. Urbana w Brzeszczach wraz z otoczeniem;
- dobry stan utrzymania obiektów kultu (kapliczek, krzyży i figur przydrożnych), w tym także pojawianie się nowych obiektów tego typu, często o wysokich walorach estetycznych, świadczących o utrzymywaniu dawnej tradycji;
- wprowadzanie zapisów ochronnych w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego Gminy;
- zrealizowane działania związane z remontem i utrzymaniem zespołu relikwów podoboju koncentracyjnego w Jawiszowicach (obiekty w rejestrze zabytków i miejsce pamięci).

Zabytki stanowiące własność gminy Brzeszcze

Gmina Brzeszcze posiada prawa własności do następujących obiektów zabytkowych:

- Brzeszcze, ul. Dworcowa, w parku - Pomnik ku czci ofiar podoboju Jawischowitz – stan zachowania dobry,
- Brzeszcze, ul. Dworcowa, w parku - Łażnia i latarnia obozowa podoboju Jawischowitz – stan zachowania dobry,
- Brzeszcze, ul. Kosynierów 20 - Szkoła, ob. budynek Urzędu Miasta – stan zachowania dostateczny (wymaga podjęcia działań renowacyjnych),
- Brzeszcze, ul. T. Kościuszki/ul. Leśna - Kapliczka – Krzyż – stan zachowania dobry. W ostatnich latach przeprowadzono prace renowacyjne krzyża,

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY BRZESZCZE NA LATA 2024-2027

- Brzeszcze, ul. Nazieleńce/ul. św. Anny - Kapliczka – krzyż z figurą św. Anny Samotrzeć – stan zachowania dobry,
- Brzeszcze, ul. Ofiar Oświęcimia/ul. Przecieszńska (naprzeciw cmentarza) - Kapliczka – Krzyż – stan zachowania dobry. W ostatnich latach przeprowadzono prace renowacyjne krzyża,
- Brzeszcze, ul. Piastowska 4a - Kapliczka – krzyż na tzw. Tyrnówce – stan zachowania dobry. W ostatnich latach przeprowadzono prace renowacyjne krzyża,
- Brzeszcze, ul. Nazieleńce/ul. Łąbędzia – Kapliczka - stan zachowania dobry. W ostatnich latach przeprowadzono prace renowacyjne krzyża,
- Brzeszcze, ul. T. Kościuszki – park miejski Pomnik ku czci poległych w walce z faszyzmem - stan zachowania dobry,
- Jawiszowice, ul. Bielska - Kapliczka - stan zachowania dobry,
- Jawiszowice, ul. Daszyńskiego 63 - Zespół modernistyczny zabudowy przemysłowej dawnej kopalni węgla kamiennego w Jawiszowicach (część obiektu) - stan zachowania dobry,
- Przecieszyn, ul. Wyzwolenia 54a - Szkoła - stan zachowania dobry,
- Skidziń, ul. Wypoczynkowa – naprzeciwko domu nr 1 - Figura przydrożna z posągami św. Jana Nepomucena - stan zachowania dobry.

5.2.7. Zabytki ruchome

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami definiuje zabytek ruchomy, jako „rzecz ruchomą, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, będących dziełem człowieka lub związanych z jego działalnością i stanowiących świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową”.

Do zabytków ruchomych podlegających ochronie i opiece zalicza się dzieła sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej, prezentujące minione kierunki artystyczne oraz inne obiekty niebędące w pełni dziełami sztuki (np. wytwory sztuki ludowej i rękodzieła, obiekty etnograficzne, instrumenty muzyczne, przedmioty zgromadzone w kolekcjach, numizmaty, pieczęcie, medale i ordery, militaria, pamiątki historyczne, przedmioty związane z wybitnymi osobistościami lub instytucjami). Ponadto, prócz obiektów wchodzących w skład wyposażenia budowli, także ich wystrój architektoniczny nazywany jest zabytkiem ruchomym (np. rzeźby, płaskorzeźby, malowidła ściennie, mozaiki, sztukaterie i detal architektoniczny: gzymsy, obramowania otworów okiennych i drzwiowych oraz rzeźby ogrodowe, fontanny, kapliczki i krzyże przydrożne, drogowaskazy kamienne, nagrobki itp.).

Rejestr Zabytków Ruchomych prowadzony jest podobnie jak Rejestr Zabytków Nieruchomych przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Zgodnie z Art. 10. ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. 2024 poz. 1292 z późn. zm.):

1. Do rejestru wpisuje się zabytek ruchomy na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków na wniosek właściciela tego zabytku.
2. Wojewódzki konserwator zabytków może wydać z urzędu decyzję o wpisie zabytku ruchomego do rejestru w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę albo wywiezienia za granicę zabytku o wyjątkowej wartości historycznej, artystycznej lub naukowej.

Zgodnie z Art. 11. ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. 2024 poz. 1292 z późn. zm.) do rejestru nie wpisuje się zabytku:

1. Wpisanego na Listę Skarbów Dziedzictwa.
2. Wpisanego do inwentarza muzeum.
3. Wchodzącego w skład narodowego zasobu bibliotecznego.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY BRZESZCZE NA LATA 2024-2027

Do najcenniejszych zabytków ruchomych w Gminie należą:

- kompleksowe zabytkowe wyposażenie kościoła p.w. św. Marcina z Tours w Jawiszowicach,
- średniowieczna rzeźba Pieta (w prezbiterium) oraz obraz z wizerunkiem Matki Boskiej z Dzieciątkiem (w kaplicy dolnej) w kościele p.w. Matki Boskiej Bolesnej w Jawiszowicach,
- wyposażenie kościoła parafialnego w Brzeszczach z ołtarzem głównym z 1892, autorstwa krakowskiego snycerza Kazimierza Chodzińskiego oraz parą barokowych ołtarzy bocznych sprowadzonych w 1892 z kościoła Mariackiego w Krakowie,
- wyposażenie czterech kaplic wokół kościoła p.w. św. Marcina z Tours w Jawiszowicach,
- belka z inskrypcją z 1869 r., pochodząca ze starego drewnianego domu stojącego niegdyś na tej posesji, zachowana w stodole przy domu w Jawiszowicach, ul. Biała 7.

5.2.8. Zabytki archeologiczne

Zgodnie z art. 3 pkt. 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami zabytkiem archeologicznym jest zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem.

Przedmiotem ochrony są zatem nie tylko poszczególne wytwory człowieka, ale i ich kulturowy kontekst - razem tworzą integralną całość, w terminologii naukowej zwaną stanowiskiem archeologicznym. Wydzielony wytwór określa się natomiast mianem artefaktu. Stanowiskiem archeologicznym jest obszar występowania archeologicznych zabytków nieruchomych i ruchomych jako spójnej całości, zaś artefaktem jest wydzielony, indywidualny zabytek ruchomy, np. pozyskany w trakcie badań archeologicznych. Wzajemne powiązanie przestrzenne poszczególnych nieruchomych i ruchomych części stanowiska archeologicznego stanowi właściwą, oryginalną i niepowtarzalną substancję zabytku archeologicznego.

Teren Gminy był objęty rozpoznaniem archeologicznym w ramach Archeologicznego Zdjęcia Polski. Badania przeprowadzono w granicach obszarów AZP nr 103 – 49, 104 – 49, 105 – 49. W trakcie badań nie zidentyfikowano żadnych stanowisk archeologicznych, ani pradziejowych śladów osadniczych.

Ze względu na specyfikę obszaru wynik ten wydaje się niezadowolający i skłania do wnioskowania o powtórne rozpoznanie archeologiczne obszaru Gminy.

5.2.9. Muzea i zabytki w zbiorach muzealnych

Bezpośrednio na terenie gminy Brzeszcze brak jest zlokalizowanej placówki muzealnej. Obszar gminy Brzeszcze związany jest z działalnością Muzeum Pamięci Mieszkańców Ziemi Oświęcimskiej.

Muzeum Pamięci Mieszkańców Ziemi Oświęcimskiej to samorządowa instytucja kultury, której organizatorem jest Województwo Małopolskie, a organem współprowadzącym Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Rozpoczęło działalność w czerwcu 2018 roku. Do 31 lipca 2023 r. organizatorem był Powiat Oświęcimski a organem współprowadzącym także Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Misją muzeum jest prowadzenie działań mających na celu upamiętnienie mieszkańców ziemi oświęcimskiej, ze szczególnym uwzględnieniem okresu II wojny światowej i pomocy, jaką niejednokrotnie z narażeniem życia nieśli oni więźniom KL Auschwitz.

Muzeum powstało w zabytkowym budynku, tzw. Lagerhausie, zlokalizowanym ok. 200 metrów od Państwowego Muzeum Auschwitz-Birkenau w Oświęcimiu. Po zakończeniu prac modernizacyjnych związanych z dostosowaniem budynku do potrzeb MPMZO oraz stworzeniu ekspozycji stałej, placówka została otwarta 1 maja 2022 roku.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY BRZESZCZE NA LATA 2024-2027

Potencjalnymi ośrodkami, które do statutu muzealnego mogą docelowo aspirować są: zbiory pamiątek związanych z parafią w Jawiszowicach eksponowane w sobotach drewnianego kościoła. Obecnie ekspozycja jest w trakcie organizacji. Właścicielem i organizatorem ekspozycji jest parafia w Jawiszowicach. Szansą podniesienia statusu zbioru jest opieka Muzeum Diecezjalnego i realizacja koncepcji Muzeum Rozproszonego.

5.2.10. Dziedzictwo niematerialne

Dziedzictwo niematerialne odgrywa istotną rolę w jednoczeniu i określaniu kulturowej tożsamości grup społecznych. Odzwierciedla jej oczekiwania, które są wyrażane m.in. w formie języka, literatury, muzyki, tańca, obyczajów, ubioru.

Ze względów historycznych elementami tradycji, wokół których można budować pozytywny program kształtowania poczucia tożsamości regionalnej są:

- historyczna tradycja odrębności kulturowej piastowskiego księstwa oświęcimskiego,
- żywa i kształtowana bieżąco tradycja górnicza,
- wciąż obecna w regionie tradycja gospodarki rolnej i stawowej,
- kulturowe i funkcjonalne związki z Małopolską- niepodległościowa tradycja legionowa,
- specyfika pogranicza historycznej Ziemi Krakowskiej i Śląska.

Cytując słowa Burmistrza Brzeszcz w ramach Barbórki w 2023 roku: *"Działalność kopalni odcisnęła niezaprzeczalny ślad w historii Gminy Brzeszcze. Górnictwo i kopalnia ukształtowały pokolenia brzeszczan, stwarzając miejsca pracy, wspierając rodziny oraz budując poczucie dumy i tożsamości lokalnej"*.

Na terenie gminy Brzeszcze działa wiele organizacji kultywujących tradycje i tożsamość gminy:

- Zespoły folklorystyczne: „Brzeszczanki”, „Jawiszowianki”, „Przecieszynianki”, „Borowianki”,
- Zespoły pieśni i tańca: Dziecięcy Zespół Pieśni i Tańca Regionalnego „Iskierki”,
- Zespoły śpiewacze: „Paświszczanie”, „Tęcza”, „Skidzinianie”,
- Koła Gospodyń Wiejskich: Wilczkowice, Brzeszcze, Brzeszcze – Bór, Jawiszowice, Folklorem Malowane Przecieszynianki.

6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń

Dla potrzeb lepszej diagnozy stanu istniejącego w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego oraz w celu sformułowania priorytetów działań władz samorządowych opracowano analizę SWOT słabych i mocnych stron gminy, a także szans i zagrożeń.

Mocne strony:

- 1) Zachowane obiekty sakralne o wysokiej wartości kulturowej, zwłaszcza kościół p.w. św. Marcina z Tours w Jawiszowicach, kościół św. Urbana w Brzeszczach
- 2) Poszanowanie i bieżąca opieka nad obiektami dawnego podoboju Jawischowitz.
- 3) Znaczna liczba kapliczek i krzyży przydrożnych stanowiących charakterystyczną cechę krajobrazu kulturowego gminy
- 4) Obecność szlaków turystycznych
- 5) Gminna Ewidencja Zabytków (przyjęta zarządzeniem Burmistrza)
- 6) Dobry stan zachowania obiektów będących własnością gminy

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY BRZESZCZE NA LATA 2024-2027

- 7) Pełne pokrycie gminy miejscowym planem zagospodarowania przestrzennego
- 8) Lokalne tradycje i zwyczaje, kultywowane wśród mieszkańców
- 9) Prężnie funkcjonujące zespoły folklorystyczne, koła gospodyń wiejskich
- 10) Wyeksponowane cenne obiekty zabytkowe (m.in. dzięki tablicom informacyjnym)

Słabe strony:

- 1) Niewielka liczba obiektów zabytkowych wysokiej rangi
- 2) Konkurencja turystyczna ze strony gmin sąsiednich
- 3) Zły stan techniczny większości mieszkalnych budynków drewnianych, brak bieżącej opieki nad budynkami, obiekty są opuszczone, tereny wokół budynków nieuporządkowane
- 4) Zanik zabudowy regionalnej, bezprawne przekształcenia i przebudowy
- 5) Zły stan części obiektów mieszkalnych osiedli robotniczych, konieczne przeprowadzenie działań renowacyjnych
- 6) Niewystarczający stan zabezpieczenia kapliczek domkowych, który może skutkować włamaniami i kradzieżami
- 7) Niewystarczające środki finansowe na konserwację i rewaloryzację obiektów zabytkowych
- 8) Brak wystarczającej promocji zasobów dziedzictwa kulturowego gminy jako produktu turystycznego

Perspektywy:

- 1) Rozwój turystyki i agroturystyki wykorzystanie walorów zasobów kulturowych dla rozwoju turystyki
- 2) Użytkowanie zabytków zahamowaniem procesu ich degradacji (utrzymanie funkcji historycznych, wprowadzanie nowych)
- 3) Tworzenie warunków dla wszystkich właścicieli zabytków poprzez np. porozumienia publiczno-prywatne, publiczno-publiczne, skutkujących zwiększeniem udziału w działalności turystycznej
- 4) Pozyskiwanie wsparcia finansowego z wielu źródeł krajowych i zagranicznych (w tym unijnych) na prace konserwatorskie zabytków
- 5) Aktualizacja dokumentów strategicznych, które przyczynią się do poprawy warunków życia ludności i stanu dziedzictwa kulturowego
- 6) Współpraca gminy i organizacji pozarządowych z miejscowymi szkołami w zakresie włączenia do programów nauczania lekcji o lokalnym krajobrazie kulturowym, organizowanie wycieczek, których trasy uwzględniałyby zasoby zabytków regionalnych

Zagrożenia

- 1) Pogarszający się stan techniczny obiektów zabytkowych, zwłaszcza budownictwa drewnianego
- 2) Częściowy zanik tradycji i tożsamości regionalnych, związany ze zmianami stylu życia (zwłaszcza młodzieży)
- 3) Degradacja krajobrazu kulturowego poprzez wprowadzanie elementów nowej zabudowy nie nawiązujących do historycznego charakteru
- 4) Niewłaściwe działanie inwestycyjne lub ich brak, przyczyniające się do dalszej degradacji obiektów zabytkowych
- 5) Wzrastające koszty remontów obiektów zabytkowych
- 6) Niezbyt skuteczna egzekucja prawna w zakresie samowoli budowlanych oraz dewastacji zabytków i środowiska
- 7) Częste zmiany prawne w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego. Niestabilność finansów publicznych i przepisów z nimi związanych

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY BRZESZCZE NA LATA 2024-2027

7. Założenia programowe

Przegląd zasobów dziedzictwa kulturowego oraz zdiagnozowanie stanu zachowania zabytków, przeprowadzone na wstępnym etapie prac nad Programem Opieki nad Zabytkami stanowią podstawę formułowania celów i zadań. Ich realizacja powinna doprowadzić do stworzenia wizerunku gminy Brzeszcze atrakcyjnej dzięki walorom kulturowym na równi z walorami przyrodniczymi, z potencjałem obszarów do rewitalizacji i obiektów do zagospodarowania.

W ramach realizacji PONZ wyznaczone zostały trzy cele strategiczne:

- Utrzymanie i wyeksponowanie zachowanych zasobów i struktury krajobrazu kulturowego,
- Funkcjonowanie dziedzictwa kulturowego w procesach aktywizacji społecznej i ekonomicznej oraz budowie wizerunku Gminy,
- Budowa świadomych więzi społecznych z dziedzictwem kulturowym i potrzeby jego zachowania.

Wykaz planowanych działań w ramach wyznaczonych celów strategicznych przedstawiono w poniższej tabeli.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY BRZESZCZE NA LATA 2024-2027

Tabela 2. Cele operacyjne i działania przewidziane do realizacji w ramach Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Brzeszcze na lata 2024-2027.

Cele operacyjne	Działanie	Zakres zadań w ramach działania	Podmiot odpowiedzialny	Sposób planowanego finansowania
Cel strategiczny: Utrzymanie i wyeksponowanie zachowanych zasobów i struktury krajobrazu kulturowego				
Budowa gminnego systemu ochrony i opieki nad zabytkami oraz kształtowania krajobrazu kulturowego	Prowadzenie i aktualizacja gminnej ewidencji zabytków	<ol style="list-style-type: none"> 1. Prowadzenie gminnej ewidencji zabytków 2. Weryfikacja obiektów gminnej ewidencji pod kątem wpisania nowych obiektów i wyłączenia obiektów w znacznym stopniu przebudowanych, które utraciły wartości zabytkowe 3. Udostępnienie kart GEZ na stronie www. Urzędu Gminy - Budowa komputerowej bazy danych o zabytkach (np. system GISON) 4. Aktualizacja planu na wypadek konfliktów zbrojnych i sytuacji kryzysowych (corocznie) 5. Prowadzenie prac inwestycyjnych i drogowych pod nadzorem archeologicznym 6. 	Gmina Brzeszcze	budżet gminy 100%
	Opieka nad zabytkami gminnymi	<ol style="list-style-type: none"> 1. Prowadzenie prac remontowo konserwatorskich na obiektach stanowiących własność gminy 	Gmina Brzeszcze	budżet gminy 50%, MWKZ 50%

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY BRZESZCZE NA LATA 2024-2027

Cele operacyjne	Działanie	Zakres zadań w ramach działania	Podmiot odpowiedzialny	Sposób planowanego finansowania
	Rozszerzenie chronionego wpisem do rejestru zasobu dziedzictwa kulturowego	<ol style="list-style-type: none"> 1. Wystąpienie do Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków o wpisanie „z urzędu” do rejestru zabytków najcenniejszych obiektów z terenu gminy 2. Współdziałanie z Państwowym Muzeum Auschwitz - Birkenau w zakresie kultywowania pamięci oraz ochrony terenu podoboju KL Auschwitz w Jawiszowicach 	Gmina Brzeszcze	W ramach działań własnych Urzędu Miejskiego
	Opracowanie dokumentów strategicznych uwzględniających kwestie ochrony dziedzictwa kulturowego	<ol style="list-style-type: none"> 1. Zwiększenie uwagi na prawidłowość treści dokumentów dotyczących ochrony i opieki nad zabytkami przy opracowywaniu nowych dokumentów gminnych o charakterze strategicznym (planów miejscowych, strategii, planu ogólnego itp.) 	Gmina Brzeszcze	W ramach działań własnych Urzędu Miejskiego
Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania	Dofinansowywanie z budżetu Gminy Brzeszcze prac remontowo - konserwatorskich przy zabytkach nie będących własnością gminy	<ol style="list-style-type: none"> 1. Wsparcie gminy w ramach dotacji na prace remontowe, konserwatorskie i budowlane przy obiektach wpisanych do rejestru zabytków oraz ujętych w gminnej ewidencji zabytków (w miarę możliwości finansowych) 	Gmina Brzeszcze	20 tyś. rocznie z Budżetu Gminy
	Bieżąca opieka nad cennymi elementami dziedzictwa kulturowego	<ol style="list-style-type: none"> 1. Wsparcie działań na rzecz poprawy stanu estetyki otoczenia kościołów z terenu Gminy 2. Bieżąca pielęgnacja cmentarzy, miejsc kultu i miejsc pamięci 3. Umieszczenie w pobliżu najcenniejszych obiektów tablic informacyjnych w języku polskim i angielskim 4. Zabezpieczenie obiektów zabytkowych przed pożarem, 	Zarządcy, właściciele, Gmina Brzeszcze	budżet gminy 20%, inne środki, w tym środki MWKZ 80%

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY BRZESZCZE NA LATA 2024-2027

Cele operacyjne	Działanie	Zakres zadań w ramach działania	Podmiot odpowiedzialny	Sposób planowanego finansowania
		<p>zniszczeniem i kradzieżą (montaż instalacji przeciwpożarowej i alarmowej, zabezpieczeń przeciw włamaniom, znakowanie i ewidencjonowanie zabytków ruchomych itp.)</p> <p>5. Dążenie do wyeksponowania zabytków w przestrzeni poprzez: zagospodarowanie ich otoczenia, systematyczne prowadzenie prac porządkowych w ich otoczeniu, rozważenie podświetlenia obiektów zabytkowych</p> <p>6. Promowanie istniejących wartości krajobrazowych gminy oraz atrakcyjnych przestrzeni widokowych (oznaczenie punktów widokowych i tras krajoznawczych)</p> <p>7. Podejmowanie działań eliminujących samowole budowlane oraz źle pojmowane prace remontowe zwłaszcza w odniesieniu do tradycyjnego budownictwa drewnianego (wymiana stolarki okiennej na PCV) oraz kapliczek przydrożnych: (wymiana płyt piaskowca na lastriko czy polerowany granit z zatraceniem historycznej formy obiektów, wymiana pokrycia dachowego, niejednokrotnie przebudowa obiektu z zatraceniem pierwotnego obrysu) wzmoczona kontrola stanu technicznego obiektów o wartości historycznej</p>		
	<p>Wsparcie mieszkańców w zakresie możliwości pozyskania środków zewnętrznych na prace związane z renowacją i</p>	<p>1. Przekazywanie właścicielom i dysponentom obiektów zabytkowych informacji o możliwościach pozyskiwania dodatkowego wsparcia finansowego (zwłaszcza z funduszy europejskich)</p> <p>2. Zapoznanie mieszkańców</p>	<p>Gmina Brzeszcze, właściciele, inne podmioty</p>	<p>W ramach działań własnych Urzędu Miejskiego</p>

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY BRZESZCZE NA LATA 2024-2027

Cele operacyjne	Działanie	Zakres zadań w ramach działania	Podmiot odpowiedzialny	Sposób planowanego finansowania
	konserwacją zabytków	z zagadnieniami dotyczącymi gminnej ewidencji zabytków oraz przybliżenie skutków prawnych z tym związanych 3. Merytoryczna pomoc właścicielom zabytków w tworzeniu wniosków aplikacyjnych o przyznanie środków na odnowę zabytku z funduszy unijnych, budżetu państwa oraz dotacji samorządowych 4. Zachęcanie właścicieli tradycyjnej zabudowy drewnianej do podjęcia prac rewaloryzacyjnych obiektów zabytkowych z możliwością ich adaptacji do nowych funkcji		
Cel strategiczny: Funkcjonowanie dziedzictwa kulturowego w procesach aktywizacji społecznej i ekonomicznej oraz budowie wizerunku Gminy				
Zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości	Rozbudowa kulturowych tras turystycznych	1. Tworzenie nowych oraz rozbudowa i oznakowanie istniejących ścieżek i tras turystycznych wykorzystujących warunki środowiska kulturowego 2. Dopracowanie szlaków turystycznych (pieszych, rowerowych i innych) wykorzystujących walory dziedzictwa kulturowego 3. Wprowadzenie zintegrowanego systemu informacji wizualnej (m.in. za pomocą tablic informacyjnych) obejmującego zasoby i wartości dziedzictwa kulturowego gminy 4. Wspieranie kontynuacji gospodarki stawowej oraz tradycyjnej gospodarki rolno hodowlanej w obszarach	Gmina Brzeszcze, instytucje kultury, inne podmioty	budżet gminy 40%, inne środki, w tym środki MWKZ 60%

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY BRZESZCZE NA LATA 2024-2027

Cele operacyjne	Działanie	Zakres zadań w ramach działania	Podmiot odpowiedzialny	Sposób planowanego finansowania
		dolin rzecznych Soły i Wisły - ochrona tradycyjnych form gospodarowania, jako gospodarowanie kulturowe korespondujące z rozwojem przemysłu czasu wolnego 5. Wspieranie trwania i poszanowania regionalnych tradycji niematerialnych, szczególnie tradycji górniczych, stanowiących ważny wkład Gminy w dziedzictwo kulturowe regionu. Udział w świętach górniczych społeczności gminy		
Stworzenie warunków finansowych i organizacyjnych do opieki nad dziedzictwem kulturowym	Popularyzacja metod konserwatorskich, zasad prac przy zabytkach	1. Przygotowanie cyklu spotkań (np. w salach OSP, w urzędzie, Ośrodku Kultury, Bibliotece) ze specjalistami konserwatorami, architektami	Gmina Brzeszcze, inne podmioty	budżet gminy 100%
Cel strategiczny: Budowa świadomych więzi społecznych z dziedzictwem kulturowym i potrzeby jego zachowania				
Budowa świadomych więzi lokalnych społeczności z dziedzictwem kulturowym i potrzeby jego zachowania	Systematyczna edukacja dzieci i młodzieży	1. Wydawanie i wspieranie publikacji (w tym folderów promocyjnych, przewodników) poświęconych problematyce dziedzictwa kulturowego 2. Organizowanie i wspieranie realizacji konkursów, wystaw i innych działań edukacyjnych 3. Organizowanie szkoleń związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego i udział w nich 4. Wspieranie i upowszechnianie tematyki ochrony dziedzictwa kulturowego do systemu edukacji przedszkolnej	Gmina Brzeszcze, placówki oświatowe, instytucje kultury, inne podmioty	budżet gminy 40%, inne środki, w tym środki MWKZ 60%

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY BRZESZCZE NA LATA 2024-2027

Cele operacyjne	Działanie	Zakres zadań w ramach działania	Podmiot odpowiedzialny	Sposób planowanego finansowania
		i szkolnej poprzez organizowanie i wspieranie zajęć 5. Ustanowienie i przyznawanie nagrody za osiągnięcia w dziedzinie upowszechniania i ochrony kultury materialnej gminy (w tym prac magisterskich i dyplomowych)		
Promocja dziedzictwa kulturowego gminy	Promocja dziedzictwa kulturowego	<ol style="list-style-type: none"> 1. Wprowadzenie do kalendarza imprez kulturalnych przedsięwzięć związanych z promowaniem walorów historycznych gminy 2. Wspieranie organizacji i stowarzyszeń w opracowaniu i publikowaniu materiałów dotyczących historii i zabytków 3. Wykonanie monografii poszczególnych miejscowości gminy 4. Wspieranie gromadzenia i opracowywania zwyczajów, podań, legend, obrzędowości, strojów ludowych i innych istotnych zjawisk kulturowych 	Gmina Brzeszcze, instytucje kultury, inne podmioty	budżet gminy 80%, inne środki, w tym środki MWKZ 20%
	Współpraca ze środowiskami naukowymi	<ol style="list-style-type: none"> 1. Inicjowanie i wspieranie budowy i realizacji programów badawczych nad dziedzictwem kulturowym (archeologicznych, architektonicznych, historycznych) 	Gmina Brzeszcze, instytucje kultury, inne podmioty	budżet gminy 100%

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY BRZESZCZE NA LATA 2024-2027

8. Instrumentarium realizacji programu opieki nad zabytkami

Realizacja programu odbywać się będzie poprzez wskazane zadania na rzecz osiągnięcia priorytetów w nim przyjętych. Dostępne instrumentarium służące realizacji programu wynika z obowiązujących przepisów prawnych oraz opartych na nich działań umocowanych w realiach instrumentów prawno-ekonomicznych i finansów publicznych.

- Instrumenty prawne - wynikające z przepisów dotyczących ochrony zabytków, w tym:
 - wnioskowanie do Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków o wpis do rejestru zabytków obiektów/obszarów z gminnej ewidencji zabytków;
 - wnioskowanie do wojewódzkiego konserwatora zabytków o skreślenie nieistniejących już obiektów, a nadal widniejących w rejestrze zabytków:
 - sporządzanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego ustanawiających ochronę i rewitalizację historycznych obszarów;
 - uwzględnianie gminnej ewidencji zabytków i programu opieki nad zabytkami Gminy Brzeszcze w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego.
- Instrumenty finansowe - dotacje, subwencje, dofinansowania, nagrody, zachęty finansowe, zbiórki społeczne, programy uwzględniające finansowanie z funduszy europejskich, państwowych, samorządu województwa, powiatu, gminy, miasta.
- Instrumenty koordynacji – uwzględnianie dziedzictwa kulturowego w strategii rozwoju społeczno-gospodarczego gminy, miasta planie rozwoju lokalnego, programach rozwoju infrastruktury, programie ochrony środowiska przyrodniczego. Współpraca z ośrodkami naukowymi i akademickimi, współpraca z organizacjami pozarządowymi w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami.
- Instrumenty kontrolne - monitoring (we współpracy z wojewódzkim konserwatorem zabytków i powiatowym inspektorem nadzoru budowlanego) stanu zachowania zabytków wpisanych do rejestru i ujętych w gminnej ewidencji zabytków.
- Instrumenty społeczne - edukacja w zakresie dziedzictwa kulturowego, profesjonalna (aktualizowana) informacja, współdziałanie z organizacjami społecznymi, związkami wyznaniowymi etc. Budowa produktu turystycznego w oparciu o zabytki, tradycyjne techniki budowlane, dziedzictwo niematerialne. Finansowanie działań (np. remontowych, promocyjnych) przy zabytkach zarówno wpisanych do rejestru jak i ujętych w gminnej ewidencji zabytków.

9. Zasady oceny realizacji programu opieki nad zabytkami

Zgodnie z przepisami ustawy o ochronie zabytków burmistrz/prezydent zobowiązany jest do sporządzania co dwa lata sprawozdania z realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami i przedstawienia go Radzie Miejskiej. Wykonanie sprawozdania powinna poprzedzić ocena stopnia realizacji gminnego programu uwzględniająca:

- wykonanie zadań przyjętych do realizacji,
- efektywność ich wykonania

Przykładowe mierniki realizacji Programu przedstawiono w poniższej tabeli.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY BRZESZCZE NA LATA 2024-2027

Tabela 3. Przykładowe mierniki realizacji Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami na lata 2024-2027 dla Gminy Brzeszcze.

Lp.	Miernik realizacji PONZ	Oczekiwany trend
1.	poziom (w %) wydatków budżetu gminy na ochronę i opiekę nad zabytkami	Wzrost
2.	wartość finansowa zrealizowanych prac remontowo-konserwatorskich przy zabytkach oraz liczba obiektów poddanych ww. pracom	Wzrost
3.	liczba wniosków o wpis do rejestru zabytków obszarów, obiektów i zespołów zabytkowych	Wzrost
4.	liczba opracowanych prac studialnych (studia historyczno-urbanistyczne, studia krajobrazowe, katalogi typów zabudowy regionalnej i detalu architektonicznego, stolarek itp.)	Wzrost
5.	liczba zrealizowanych konkursów, wystaw, działań edukacyjnych na terenie gminy	Wzrost
6.	liczba utworzonych szlaków turystycznych, tras rowerowych	Wzrost
7.	liczba opracowanych/wydanych wydawnictw/aplikacji mobilnych/stron www. (w tym folderów promocyjnych, przewodników, albumów, materiałów pokonferencyjnych etc.)	Wzrost
8.	liczba utworzonych, zmodernizowanych elementów infrastruktury służących funkcjonowaniu i rozwojowi turystyki kulturowej	Wzrost
9.	Liczba opracowanych i zaktualizowanych dokumentów strategicznych uwzględniających kwestię ochrony dziedzictwa kulturowego	Wzrost

10. Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami

Obowiązującym wyznacznikiem sposobu finansowania opieki nad zabytkami są zasady, które zawiera Rozdział 7. ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. 2024 poz. 1292 z późn. zm.). Nakładają one obowiązek finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku na osobę fizyczną, lub inną jednostkę organizacyjną w tym także na jednostki z sektora finansów publicznych, posiadające tytuł prawny do zabytku.

Dotacje udzielane przez ministra i wojewódzkich konserwatorów zabytków mogą być przeznaczane na szereg działań przy zabytkowych obiektach wpisanych do rejestru zabytków, niezbędnych dla zachowania i poprawy stanu technicznego oraz substancji zabytkowej obiektu. Do katalogu prac i działań należą: techniczne i konserwatorskie ekspertyzy, konserwatorskie lub architektoniczne badania i dokumentacje, opracowania programów prac konserwatorskich, projekty budowlane, zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY BRZESZCZE NA LATA 2024-2027

zabytku, stabilizacja konstrukcyjna części składowych zabytku lub ich częściowe odtworzenie, odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności; uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej, zakup i montaż instalacji przeciwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

Dodatkowo dotacje na działania przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków lub gminnej ewidencji zabytków mogą być udzielane przez organy stanowiące jednostki samorządu terytorialnego (gminy, powiaty województwa) na zasadach określonych w podjętej przez dany organ uchwale.

Zgodnie z nowelizacją ustawy z dnia 22 czerwca 2017 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz niektórych innych ustaw, utworzony został Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków – państwowy fundusz celowy. Głównymi wpływami Narodowego Funduszu Ochrony Zabytków są administracyjne kary pieniężne nakładane w wypadkach, które dotychczas stanowiły wykroczenia. Są to środki z administracyjnych kar, które nakładane mogą być w ściśle określonych przypadkach:

Art. 107a. 1. Właściciel lub posiadacz zabytku wpisanego na Listę Skarbów Dziedzictwa albo wpisanego do rejestru lub innego zabytku znajdującego się w wojewódzkiej ewidencji zabytków, który nie powiadomił odpowiednio ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego albo wojewódzkiego konserwatora zabytków o:

- 1) uszkodzeniu, zniszczeniu, zaginięciu lub kradzieży zabytku, nie później niż w terminie 14 dni od dnia powzięcia wiadomości o wystąpieniu zdarzenia,
- 2) zagrożeniu dla zabytku, nie później niż w terminie 14 dni od dnia powzięcia wiadomości o wystąpieniu zagrożenia,
- 3) zmianie miejsca przechowania zabytku ruchomego, w terminie miesiąca od dnia nastąpienia tej zmiany,
- 4) zmianach dotyczących stanu prawnego zabytku, nie później niż w terminie miesiąca od dnia ich wystąpienia lub powzięcia o nich wiadomości

– podlega karze pieniężnej w wysokości od 500 do 2000 zł.

Art. 107b. 1. Osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna, która otrzymała pozwolenie na czasowy wywóz zabytku za granicę, a która w terminie 14 dni od dnia upływu ważności tego pozwolenia nie powiadomiła właściwego organu o przywiezieniu zabytku na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, podlega karze pieniężnej w wysokości od 500 do 2000 zł.

Art. 107c. 1. Osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna, która uniemożliwia lub utrudnia dostęp do zabytku organowi ochrony zabytków, wykonującemu uprawnienia wynikające z ustawy, podlega karze pieniężnej w wysokości od 500 do 2000 zł.

Art. 107d. 1. Kto bez pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków podejmuje działania, o których mowa w art. 36 ust. 1 pkt 1–5¹, podlega karze pieniężnej w wysokości od 500 do 500 000 zł.

2. Kto podejmuje działania, o których mowa w art. 36 ust. 1 pkt 1–5, niezgodnie z zakresem lub warunkami określonymi w pozwoleniu wojewódzkiego konserwatora zabytków, podlega karze pieniężnej w wysokości od 500 do 500 000 zł.

3. Kto bez pozwolenia ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego podejmuje działania, o których mowa w art. 36 ust. 1a (prace konserwatorskie, prace restauratorskie, badania konserwatorskie), podlega karze pieniężnej w wysokości od 500 do 500 000 zł.

¹ Obejmuje prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru, roboty budowlane w otoczeniu zabytku; prowadzą badania konserwatorskie archeologiczne lub architektoniczne przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY BRZESZCZE NA LATA 2024-2027

4. Kto podejmuje działania, o których mowa w art. 36 ust. 1a, niezgodnie z zakresem lub warunkami określonymi w pozwoleniu ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, podlega karze pieniężnej w wysokości od 500 do 500 000 zł.

Art. 107e. 1. Kto wbrew obowiązkowi nie wykonuje zaleceń pokontrolnych, o których mowa w art. 40 ust. 1², podlega karze pieniężnej w wysokości od 500 do 50 000 zł.

Środki, zgromadzone na koncie Narodowego Funduszu Ochrony Zabytków w pierwszej kolejności przeznaczone są na ratowanie zabytków zagrożonych lub zniszczonych.

Najważniejsze potencjalne źródła dofinansowania działań i zadań z zakresu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami dla Gminy Brzeszcze na lata 2024-2027 przedstawiono w poniższej tabeli.

Tabela 4. Możliwości pozyskania źródła dofinansowania działań ujętych w Gminnym Programie Opieki nad Zabytkami na lata 2024-2027 dla Gminy Brzeszcze.

Źródło dofinansowania	Cele i przedmiot dofinansowania
Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego	<p>– Ochrona zabytków</p> <p>Strategicznym celem programu jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane poprzez konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne.</p> <p>Kluczowe dla realizacji celów programu są zadania prowadzące do zabezpieczenia, zachowania i utrwalenia substancji zabytku. W ramach programu dofinansowania nie mogą zaś uzyskać projekty zakładające adaptację, przebudowę obiektów zabytkowych lub ich znaczącą rekonstrukcję. Duży nacisk kładziony jest na dofinansowanie prac przy obiektach najbardziej zagrożonych oraz zabytkach najcenniejszych – wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Przyrodniczego Ludzkości UNESCO, uznanych za Pomniki Historii oraz tych, posiadających wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową. Istotnym celem programu jest również zwrócenie uwagi na obiekty, mające szczególne znaczenie dla dziedzictwa kulturowego – zarówno w kontekście ogólnoswiatowym, jak lokalnym, gdzie pełnią ważną rolę nośnika historii i tradycji. Istotnym celem programu jest poprawa stanu instytucji kultury mieszczących się w zabytkowych siedzibach, których remonty ze względu na intensywność użytkowania są szczególnie potrzebne.</p> <p>O dofinansowanie w ramach programu mogą ubiegać się podmioty prawa polskiego, osoby fizyczne, jednostki samorządu terytorialnego lub inne jednostki organizacyjne, będące właścicielem lub posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru albo posiadające taki zabytek w trwałym zarządzie.</p> <p>– Ochrona zabytków archeologicznych</p>

² W przypadku ustalenia, że zabytek jest w nieodpowiednim stanie zachowania, wojewódzki konserwator zabytków może wydać kontrolowanej osobie fizycznej lub kierownikowi kontrolowanej jednostki organizacyjnej zalecenia pokontrolne usunięcia stwierdzonych nieprawidłowości.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY BRZESZCZE NA LATA 2024-2027

Źródło dofinansowania	Cele i przedmiot dofinansowania
	<p>Strategicznym celem programu jest ochrona dziedzictwa archeologicznego poprzez wspieranie kluczowych dla tego obszaru zadań, obejmujących niedestrukcyjne rozpoznanie i dokumentację zasobów dziedzictwa archeologicznego oraz opracowanie i publikację wyników przeprowadzonych badań archeologicznych. Zadaniem programu jest wspieranie i promocja badań prowadzonych metodami niedestrukcyjnymi, wykorzystującymi techniki tradycyjne oraz nowoczesne osiągnięcia techniczne, a także opracowanie i publikacja ich wyników. W obu grupach zadań na wsparcie mogą liczyć przede wszystkim projekty, które zakładają prowadzenie badań na obszarach (lub w dziedzinach) niewystarczająco rozpoznanych lub upowszechnionych, promujących nowe kierunki badawcze, a także opracowanie i publikację wyników badań archeologicznych, zwłaszcza zakończonych przed 2010 r.</p> <p>O dofinansowanie w ramach priorytetu ubiegać się mogą następujące podmioty prawa polskiego: samorządowe instytucje kultury, państwowe instytucje kultury, organizacje pozarządowe, publiczne uczelnie akademickie, niepubliczne uczelnie akademickie, podmioty prowadzące działalność gospodarczą.</p> <p>– Kultura Ludowa i tradycyjna</p> <p>Strategicznym celem programu jest wspieranie zjawisk związanych z kulturami tradycyjnymi funkcjonującymi na poziomie lokalnym, regionalnym i ogólnopolskim (oraz narodowym), które występują zarówno na obszarach wiejskich, jak i miejskich. Dofinansowywane będą przedsięwzięcia związane ze spuścizną kultur tradycyjnych, transformacjami (przekształceniami i przemianami) poszczególnych ich elementów oraz współczesnymi kontekstami ich występowania, w tym odnoszących się także do kultur mniejszości narodowych i etnicznych oraz tradycji środowiskowych. Szczególny nacisk w programie zostaje położony na projekty kompleksowe, integrujące zarówno nadawców – twórców depozytariuszy i nosicieli treści kultury wywodzących się ze społeczności lokalnych i regionalnych oraz profesjonalistów i znawców w swoich dziedzinach, jak i odbiorców (indywidualnych i zbiorowych). Istotne jest rejestrowanie, dokumentowanie i archiwizowanie materialnych i niematerialnych przejawów kultur tradycyjnych; tworzenie odpowiednich metod i narzędzi służących ich ochronie i upowszechnianiu; wypracowywanie i dzielenie się dobrymi praktykami oraz nawiązywanie interdyscyplinarnych i międzyśrodowiskowych kontaktów; wykorzystywanie wszelkich form i sposobów promocji podejmowanych działań, w tym tworzenie ogólnodostępnych repozytoriów związanych z zasobami kultur tradycyjnych i ich transformacjami. O dofinansowanie w ramach programu ubiegać mogą się następujące podmioty prawa polskiego: samorządowe instytucje kultury (z wyjątkiem</p>

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY BRZESZCZE NA LATA 2024-2027

Źródło dofinansowania	Cele i przedmiot dofinansowania
	<p>instytucji współprowadzonych przez ministra i jednostki samorządu terytorialnego); organizacje pozarządowe; podmioty prowadzące działalność gospodarczą: kościoły i związki wyznaniowe oraz ich osoby prawne.</p> <p>– Wspieranie działań muzealnych</p> <p>Celem programu jest wspieranie działalności w zakresie opieki konserwatorskiej nad muzealiami, archiwaliami i księgozbiorem, a także – prezentacji zbiorów w postaci atrakcyjnych poznawczo projektów wystawienniczych i wydawniczych. O dofinansowanie w ramach programu ubiegać mogą się następujące podmioty prawa polskiego: samorządowe instytucje kultury – z wyjątkiem instytucji współprowadzonych przez ministra i jednostki samorządu terytorialnego; organizacje pozarządowe; kościoły i związki wyznaniowe oraz ich osoby prawne.</p> <p>– Miejsca pamięci i trwałe upamiętnienia w kraju</p> <p>Strategicznym celem programu jest wspieranie samorządów w zapewnianiu stabilnej opieki nad najważniejszymi miejscami pamięci na terenie Rzeczypospolitej Polskiej, stanowiącymi materialne świadectwo wydarzeń kluczowych dla narodowej tożsamości. Program ma za zadanie stworzenie możliwości sprzyjających otoczeniu tych miejsc stałą i stabilną opieką, polegającą w szczególności na zapewnieniu warunków: naukowego badania i dokumentowania miejsca pamięci oraz wydarzeń i osób z nim związanych; prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy miejscu pamięci; zabezpieczenia i utrzymania miejsca pamięci oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie; korzystania z miejsca pamięci w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości i autentyczności; popularyzowania i upowszechniania wiedzy o miejscu pamięci oraz jego znaczeniu dla historii, dziedzictwa i tożsamości narodowej.</p> <p>– Kultura dostępna</p> <p>Celem programu jest wspieranie zadań służących ułatwieniu dostępu do kultury, skierowanych do szerokiego grona odbiorców i sprzyjających integracji społecznej. Działania te powinny służyć osiągnięciu realnych, systemowych i długofalowych efektów w niwelowaniu barier w dostępie do kultury w wymiarach: przestrzennym, ekonomicznym, społeczno -mentalnym i kompetencyjnym ze szczególnym uwzględnieniem potrzeb osób z miejscowości pozbawionych bezpośredniego dostępu do narodowych zasobów dóbr kultury, instytucji kultury oraz instytucji artystycznych. O dofinansowanie w ramach programu ubiegać się mogą m.in. następujące podmioty prawa polskiego: państwowe instytucje kultury; samorządowe instytucje kultury; jednostki samorządu terytorialnego wyłącznie jako organy prowadzące publiczne szkoły artystyczne, w przypadku szkół nieprowadzących samodzielnej księgowości; organizacje pozarządowe;</p>

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY BRZESZCZE NA LATA 2024-2027

Źródło dofinansowania	Cele i przedmiot dofinansowania
	kościół i związki wyznaniowe oraz ich osoby prawne, podmioty prowadzące działalność gospodarczą [21].
Małopolski Wojewódzki Konserwator Zabytków	Środki finansowe z budżetu państwa, z części, której dysponentem jest wojewoda, poprzez Małopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków przeznaczane są na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane zabytków położonych na terenie województwa małopolskiego, posiadających istotne znaczenie historyczne, artystyczne lub naukowe oraz będących w złym stanie technicznym. Regulamin dotyczący dotacji na stronie www.wuoz.malopolska.pl .
Budżet Województwa Małopolskiego	<p>Zgodnie z Uchwałą Nr LVI/917/14 Sejmiku Województwa Małopolskiego z dnia 27 października 2014 r. w sprawie określenia zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, położonych na obszarze województwa małopolskiego. Wnioski o dotację można składać do dnia 15 grudnia każdego roku kalendarzowego dla prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytkach z całorocznym harmonogramem prac planowanych do wykonania w kolejnym roku.</p> <p>Konkurs „Mecenas Małopolski”</p> <p>Samorząd Województwa Małopolskiego udziela finansowego wsparcia na realizację zadań o charakterze przedsięwzięć kulturalnych i artystycznych realizowanych przez podmioty nienależące do sektora finansów publicznych i nie działające w celu osiągnięcia zysku. Głównym założeniem jest zwiększenie udziału sektora non-profit w realizacji zapisów strategii województwa małopolskiego dotyczących kultury i ochrony dziedzictwa kulturowego. W tym roku organizacje pozarządowe, stowarzyszenia, spółdzielnie, socjalne, kluby sportowe i spółki, które nie osiągają zysku z prowadzenia swojej działalności mogą ubiegać się o finansowe wsparcie projektów o dużych walorach artystycznych, promujące różnorodność kulturową regionu. W ramach konkursu dofinansowane są przede wszystkim zadania: wzmacniające tożsamość regionalną, prezentujące dzieła sztuki i niezależne inicjatywy artystyczne oraz promujące kulturę i tradycję mniejszości narodowych oraz grup etnicznych. Dofinansowanie otrzymać mogą także inicjatywy digitalizujące dobra kultury, kreujące postawy obywatelskie i wzmacniające integrację międzypokoleniową. Maksymalna kwota dotacji na realizowane projekty nie może być wyższa niż 80% całkowitych kosztów zadania.</p> <p>Konkurs „Ochrona zabytków Małopolski”</p> <p>Konkurs „Ochrona zabytków Małopolski” został przyjęty uchwałą nr LVI/917/14 Sejmiku Województwa Małopolskiego z dnia 27 października 2014 r. w sprawie określenia zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie,</p>

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY BRZESZCZE NA LATA 2024-2027

Źródło dofinansowania	Cele i przedmiot dofinansowania
	<p>restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, położonych na obszarze województwa małopolskiego. Z budżetu Województwa Małopolskiego mogą być udzielane dotacje celowe na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, znajdujących się na terenie województwa małopolskiego, posiadających istotne znaczenie historyczne, artystyczne lub naukowe oraz będących w złym stanie technicznym. Wnioski o dotację można składać do dnia 15 grudnia każdego roku kalendarzowego dla prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytkach z całorocznym harmonogramem prac planowanych do wykonania w kolejnym roku. Dotacje obejmują prace na zabytkach nieruchomości – będących układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi; dziełami architektury i budownictwa, także obronnego i dawnego przemysłu, zabytkowymi cmentarzami i miejscami upamiętniającymi wybitne osoby i wydarzenia historyczne oraz zabytków ruchomych będących wybitnymi dziełami dawnej sztuki (malarstwa sztalugowego, rzeźby, polichromii), rzemiosłem artystycznym i sztuką użytkową; kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych oraz wytworami techniki charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentujących poziom nauki i rozwój cywilizacyjny.</p> <p>Konkurs kapliczki Małopolski</p> <p>Jest to konkurs dla jednostek samorządu terytorialnego z terenu województwa małopolskiego, podejmujących prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkowych kapliczkach położonych na obszarze województwa małopolskiego. Kapliczki, przy których będą wykonywane prace nie muszą być wpisane do rejestru zabytków województwa małopolskiego, ale powinny charakteryzować się wartościami artystycznymi i historycznymi.</p> <p>Konkurs „Małopolska Pamięta”</p> <p>Konkurs dotyczy podejmowania działań związanych z właściwie sprawowaną przez organy administracji publicznej ochroną i właścicielską opieką nad zabytkowymi miejscami pamięci narodowej – będącymi obiektami budowlanymi, budowlami lub obiektami małej architektury – w rozumieniu przepisów prawa budowlanego – posiadającymi wartość historyczną i /lub artystyczną, pełniącymi funkcje memoratywne (upamiętniające osoby lub istotne zdarzenia historyczne ważne dla historii Polski i narodowości zamieszkujących nasz kraj), takimi jak:</p> <ul style="list-style-type: none"> – pomniki; – tablice upamiętniające wydarzenia lub postaci historyczne, – nagrobki osób, które walczyły o wolność narodową i suwerenność

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY BRZESZCZE NA LATA 2024-2027

Źródło dofinansowania	Cele i przedmiot dofinansowania
	<p>państwową Polski lub były ofiarami represji władz zaborczych bądź okupacyjnych;</p> <ul style="list-style-type: none"> – groby i cmentarze wojenne; – inne obiekty budowlane, budowle i obiekty małej architektury (z wyłączeniem wszelkiego rodzaju kapliczek i krzyży przydrożnych), będące świadectwem wydarzeń o szczególnym znaczeniu dla kształtowania się tożsamości narodowej i historii Polski. <p>Jako miejsca pamięci narodowej rozumie się:</p> <ul style="list-style-type: none"> – obiekty związane z działaniami prowadzonymi na rzecz odzyskania lub obrony niepodległości Polski; – obiekty będące świadectwem wydarzeń o szczególnym znaczeniu dla kształtowania się tożsamości narodowej, historii Polski i narodowości zamieszkujących nasz kraj; – miejsca spoczynku osób związanych z działaniami na rzecz odzyskania lub obrony niepodległości Polski; – miejsca popełnienia zbrodni w ramach działań zbrojnych lub represji ze strony reżimów totalitarnych oraz miejsca spoczynku ofiar będących obywatelami polskimi lub przedstawicielami mniejszości narodowych i etnicznych. <p>Obiekty, przy których będą wykonywane prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane nie muszą być wpisane do rejestru zabytków województwa małopolskiego lub gminnych ewidencji zabytków, ale powinny posiadać wartość artystyczną i / lub historyczną.</p> <p>Konkurs „Etno Małopolska”</p> <p>Konkurs organizowany jest przez Województwo Małopolskie od 2022 roku. W jego ramach organizacje pozarządowe mogą ubiegać się o wsparcie finansowe z przeznaczeniem na zakup strojów lub elementów strojów regionalnych z terenu Małopolski. Zakupom musi towarzyszyć organizacja co najmniej jednego wydarzenia związanego z popularyzacją dziedzictwa kulturowego Małopolski. Konkurs ma na celu wspieraniu inicjatyw wspomagających rozwój wspólnot i społeczności lokalnych związanych z opieką nad dziedzictwem niematerialnym Małopolski oraz pozwalających na tworzenie i poznawanie lokalnej kultury ludowej. Na realizację zadań wybranych w ramach otwartego konkursu ofert zaplanowane zostały środki finansowe do łącznej kwoty 400 000,00 zł. W ramach konkursu uprawniony podmiot może złożyć maksymalnie jedną ofertę. Oferent zobowiązany jest do wykazania się własnym wkładem w wysokości 10% wszystkich kosztów realizacji zadania. Maksymalny koszt oczekiwanego wsparcia finansowego nie</p>

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY BRZESZCZE NA LATA 2024-2027

Źródło dofinansowania	Cele i przedmiot dofinansowania
	może przekroczyć kwoty 30 000 zł.
Ministerstwo Spraw Wewnętrznych – Fundusz Kościelny	<p>Powołany Fundusz Kościelny udziela dotacji na konserwację i remonty obiektów sakralnych i kościelnych o wartości zabytkowej w szczególności dotyczących: remontów dachów, stropów, ścian i elewacji, osuszania i odgrzybiania, izolację, remonty i wymianę zużytej stolarki okiennej i drzwiowej, instalacji elektrycznej, wodnej, kanalizacyjnej, odgromowej). W szczególnie uzasadnionych przypadkach może nastąpić finansowanie z Funduszu Kościelnego remontu ruchomego wyposażenia obiektów sakralnych (takich jak np.: instrumenty muzyczne, dzwony) oraz stałych elementów wystroju wnętrz (takich jak np.: ołtarze, polichromie, freski, posadzki).</p> <p>Więcej informacji na temat możliwości dofinansowania można pozyskać ze strony: https://www.gov.pl/web/mswia/fundusz-koscielny</p>
Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnoprawnych	Dotacje w ramach działalności funduszu udzielane są na m.in. likwidację barier architektonicznych (w tym, także w obiektach zabytkowych) w myśl projektu Dostępna przestrzeń. Podmiotami uprawnionymi do otrzymywania środków są właściciele obiektu wymagającego likwidacji barier. Dotacja może być udzielona w wysokości do 50% wartości dla podmiotu, który nie jest przedsiębiorcą oraz do 30% wartości dla przedsiębiorcy.
Program Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko 2021-2027	<p>W lipcu 2021 roku rozpoczęły się konsultacje społeczne założeń programu na lata 2021-2027.</p> <p>Wyznaczono Priorytet VII: Kultura, w ramach którego określono cel szczegółowy 4.6: Wzmacnianie roli kultury i zrównoważonej turystyki w rozwoju gospodarczym, włączeniu społecznym i innowacjach społecznych</p> <p>Wsparcie w ramach określonego priorytetu zostaną objęte państwowe i współprowadzone instytucje kultury, biblioteki przechowujące Narodowy Zasób Biblioteczny oraz publiczne szkoły i uczelnie artystyczne. Ponadto o wsparcie będą mogły ubiegać się jednostki samorządu terytorialnego oraz kościoły i związki wyznaniowe w zakresie prowadzonej działalności kulturalnej, zlokalizowane na obszarach wpisanych na listę UNESCO lub Pomników Historii.</p>
Rządowy Program Odbudowy Zabytków	<p>Rządowy Program Odbudowy Zabytków jest to Program, który wspiera samorządy w poprawieniu stanu, odbudowie i remontach obiektów zabytkowych przyczyniając się tym samym do poprawy ich stanu i uchroni przed degradacją i niszczeniem.</p> <p>Program dopuszcza finansowanie obiektów posiadających wpis do ewidencji lub rejestru zabytków i będących w posiadaniu jednostki samorządu terytorialnego lub jednostki organizacyjnej podległej jednostce samorządu</p>

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY BRZESZCZE NA LATA 2024-2027

Źródło dofinansowania	Cele i przedmiot dofinansowania
	<p>terytorialnego.</p> <p>Program kierowany jest bezpośrednio do jednostek samorządu terytorialnego, a za ich pośrednictwem również do innych podmiotów zobowiązanych do opieki nad zabytkami. Dofinansowanie będzie przyznawane na realizację zadań inwestycyjnych związanych z ochroną zabytków i opieką nad zabytkami. Może być przeznaczony na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku prowadzone przez jednostki samorządu terytorialnego albo na udzielenie dotacji samorządowej na takie prace.</p> <p>Dofinansowanie z Programu może wynieść maksymalnie 98% wartości inwestycji, a minimalny wkład własny - 2%.</p> <p>Wnioski będą mogły być składane w aplikacji Polski Ład udostępnionej przez BGK, w jednej z trzech kategorii:</p> <ul style="list-style-type: none"> • do 150 000 zł • do 500 000 zł • do 3 500 000 zł. <p>Więcej informacji na stronie: https://www.bgk.pl/programy-i-fundusze/programy/rzadowy-program-odbudowy-zabytkow/</p>
Fundusz Termomodernizacji i Remontów (BGK)	<p>Podstawowym celem Funduszu Termomodernizacji i Remontów jest pomoc finansowa dla inwestorów realizujących przedsięwzięcia termomodernizacyjne i remontowe oraz wypłata rekompensat dla właścicieli budynków mieszkalnych, w których były lokale kwaterunkowe.</p> <p>W przypadku obiektów zabytkowych możliwe jest uzyskanie premii remontowej stanowiącej 60% kosztów przedsięwzięcia remontowego.</p> <p>Beneficjentem premii remontowej są właściciele lub zarządcy budynków wielorodzinnych, których użytkowanie rozpoczęło:</p> <ul style="list-style-type: none"> • przed dniem 14 sierpnia 1961 r. lub co najmniej 20 lat przed dniem złożenia wniosku o premię remontową do banku kredytującego oraz • budynek ten należy do społecznej inicjatywy mieszkaniowej lub товариства будовництва спольчннго; • budynek ten został wybudowany przy wykorzystaniu kredytu udzielonego przez BGK na podstawie wniosków o kredyt złożonych do dnia 30 września 2009 r. lub przy wykorzystaniu finansowania zwrotnego w rozumieniu ustawy z dnia 26 października 1995 r. o niektórych formach popierania budownictwa mieszkaniowego bez względu na status prawny, z wyłączeniem jednostek budżetowych i samorządowych zakładów budżetowych. <p>Więcej informacji na temat możliwości dofinansowania można pozyskać ze strony: https://www.bgk.pl/podmioty-rynku-mieszkaniowego/modernizacja-i-remonty/</p>

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY BRZESZCZE NA LATA 2024-2027

Źródło dofinansowania	Cele i przedmiot dofinansowania
	rewitalizacja/premia-remontowa-z-funduszu-termomodernizacji-i-remontow/?gclid=Cj0KCQjwjvaYBhDIARIsAO8Pke0Bc9zj_SXOzpDG7-pyqS0tQjEU2wf4z-NAibrbbOxX50gy_mYuPM8aAk8uEALw_wcB
Finansowanie z fundacji	<p>Istnieje pozyskiwania funduszy zewnętrznych pochodzących z fundacji. Można tu wymienić np. fundacje bankowe, Fundację LOTTO Milion Marzeń, Fundację Polska Miedź – KGHM, Fundację PGNiG, Fundację Orange.</p> <p>Więcej informacji na temat możliwości dofinansowania można pozyskać ze stron:</p> <p>https://www.fundacjalotto.pl/ http://fundacjakghm.pl/ https://fundacja.pgnig.pl/ https://fundacja.orange.pl/ https://fundacja.santander.pl/ https://www.citibank.pl/poland/kronenberg/polish/index.htm https://www.fundacjapkobp.pl/ https://www.pekao.com.pl/o-banku/odpowiedzialnosc-spoleczna/fundacja-banku.html#</p>

11. Realizacja i finansowanie przez gminę zadań z zakresu ochrony zabytków

W okresie obowiązywania *Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Brzeszcze na lata 2024-2027*, gmina przeznaczy środki na konserwację zabytków zdobyte ze źródeł publicznych lub prywatnych. Będą one przeznaczane na cele wyznaczone przez administrujących zabytkowymi obiektami. Na bieżąco wg potrzeb wykonywane będą prace renowacyjne obiektów umieszczonych w Gminnej Ewidencji Zabytków.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY BRZESZCZE NA LATA 2024-2027

Załącznik nr I – Wykaz obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków**Aneks numer 1 – wykaz zabytków nieruchomych**

Tabela 5. Wykaz zabytków nieruchomych.

Lp.	Miejscowość	Adres/lokalizacja	Nazwa	Działka	Uwagi
1.	Brzeszcze		Kamienny słup graniczny	2270/3	
2.	Brzeszcze	ul. Dworcowa, w parku	Pomnik ku czci ofiar podobożu Jawischowitz	763/15	
3.	Brzeszcze	ul. Kościelna 2	Kościół parafialny p. w. św. Urbana	4465	A-71/M z dn. 16.01.2007 r.
4.	Brzeszcze	ul. Dworcowa, w parku	Łaźnia i latarnia obozowa podobożu Jawischowitz	763/5, 763/15	A-1629 z dn. 29.12.1995 r.
5.	Brzeszcze	ul. Górnicza 1	Dom w zespole osiedla robotniczego Starej Kolonii	1718/4	
6.	Brzeszcze	ul. Górnicza 2	Dom w zespole osiedla robotniczego Starej Kolonii	1718/10	
7.	Brzeszcze	ul. Górnicza 3	Dom w zespole osiedla robotniczego Starej Kolonii	1718/5	
8.	Brzeszcze	ul. Górnicza 4	Dom w zespole osiedla robotniczego Starej Kolonii	1718/11	
9.	Brzeszcze	ul. Górnicza 5	Dom w zespole osiedla robotniczego Starej Kolonii	1718/6	
10.	Brzeszcze	ul. Górnicza 7	Dom w zespole osiedla robotniczego Starej Kolonii	1718/7	
11.	Brzeszcze	ul. Górnicza 8	Dom w zespole osiedla robotniczego Starej Kolonii	1718/12	
12.	Brzeszcze	ul. Górnicza 9	Dom w zespole osiedla robotniczego Starej Kolonii	1718/9	
13.	Brzeszcze	ul. Górnicza 12	Dom w zespole osiedla robotniczego Starej Kolonii	1718/14	
14.	Brzeszcze	ul. T. Kościuszki 12	Dom w zespole osiedla robotniczego Starej Kolonii	1718/19	

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY BRZESZCZE NA LATA 2024-2027

Lp.	Miejscowość	Adres/lokalizacja	Nazwa	Działka	Uwagi
15.	Brzeszcze	ul. T. Kościuszki 12a	Dom w zespole osiedla robotniczego Starej Kolonii	1718/17	
16.	Brzeszcze	ul. T. Kościuszki 12b	Dom w zespole osiedla robotniczego Starej Kolonii	1718/15	
17.	Brzeszcze	ul. T. Kościuszki 12c	Dom w zespole osiedla robotniczego Starej Kolonii	1718/13	
18.	Brzeszcze	ul. Górnicza 16	Dom w zespole osiedla robotniczego Starej Kolonii	1718/16	
19.	Brzeszcze	ul. Górnicza 20	Dom w zespole osiedla robotniczego Starej Kolonii	1718/18	
20.	Brzeszcze	ul. Kosynierów 20	Szkoła, ob. budynek Urzędu Miasta	4515	A- 1637/M z 14.03.2023 r. oraz 20.04.2023 r.
21.	Brzeszcze	ul. Nowa Kolonia 1	Dom w zespole osiedla robotniczego Nowej Kolonii	1692/18	
22.	Brzeszcze	ul. Nowa Kolonia 2	Dom w zespole osiedla robotniczego Nowej Kolonii	1692/22	
23.	Brzeszcze	ul. Nowa Kolonia 3	Dom w zespole osiedla robotniczego Nowej Kolonii	1692/19	
24.	Brzeszcze	ul. Nowa Kolonia 4	Dom w zespole osiedla robotniczego Nowej Kolonii	1692/23	
25.	Brzeszcze	ul. Nowa Kolonia 5	Dom w zespole osiedla robotniczego Nowej Kolonii	1692/20	
26.	Brzeszcze	ul. Nowa Kolonia 6	Dom w zespole osiedla robotniczego Nowej Kolonii	1692/24	
27.	Brzeszcze	ul. Nowa Kolonia 7	Dom w zespole osiedla robotniczego Nowej Kolonii	1692/21	
28.	Brzeszcze	ul. Nowa Kolonia 8	Dom w zespole osiedla robotniczego Nowej Kolonii	1692/25	
29.	Brzeszcze	ul. Parkowa 1/ul. Matejki 1	Dom w zespole osiedla Kolonia Urzędnicza	1128/103-106	
30.	Brzeszcze	ul. Parkowa 2/ ul. Matejki 3	Dom w zespole osiedla Kolonia Urzędnicza	1128/107-110	
31.	Brzeszcze	ul. Parkowa 3/ ul. Matejki 5	Dom w zespole osiedla Kolonia Urzędnicza	1128/111-114	
32.	Brzeszcze	ul. Sienkiewicza 1/ul. Matejki 2	Dom w zespole osiedla Kolonia Urzędnicza	1128/90-94	
33.	Brzeszcze	ul. Sienkiewicza 3/ul. Matejki 4	Dom w zespole osiedla Kolonia Urzędnicza	1128/84-87	
34.	Brzeszcze	ul. Sienkiewicza 5/ul. Matejki 6	Dom w zespole osiedla Kolonia Urzędnicza	1128/98-101	

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY BRZESZCZE NA LATA 2024-2027

Lp.	Miejscowość	Adres/lokalizacja	Nazwa	Działka	Uwagi
35.	Brzeszcze	ul. Sienkiewicza 7/ul. Matejki 8	Dom w zespole osiedla Kolonia Urzędnicza	1128/102	
36.	Brzeszcze	ul. T. Kościuszki/ul. Leśna	Kapliczka - Krzyż	1749/11	
37.	Brzeszcze	ul. Nazieleńce/ul. św. Anny	Kapliczka – krzyż z figurą św. Anny Samotrzeć	1814/5	
38.	Brzeszcze	ul. Ofiar Oświęcimia/ul. Przecieszńska (naprzeciw cmentarza)	Kapliczka - Krzyż	3333/1	
39.	Brzeszcze	ul. Ofiar Oświęcimia 87	Kapliczka – figura Chrystusa	3484/11	
40.	Brzeszcze	ul. Piastowska 4a	Kapliczka – krzyż na tzw. Tyrnówce	73/8	
41.	Brzeszcze	ul. Nazieleńce/ul. Łabędzia	Kapliczka	2431	
42.	Brzeszcze	Cmentarz komunalny na skrzyżowaniu ul. Sobieskiego/ul. Dąbrowskiego/ul. Ofiar Oświęcimia	Nagrobek Kamila Dominika dr Gherii		
43.	Brzeszcze	ul. T. Kościuszki – park miejski	Pomnik ku czci poległych w walce z faszyzmem	1163/8	
44.	Jawiszowice	ul. Bielska	Kapliczka	219/6	
45.	Jawiszowice	ul. Jaźnik	Kapliczka	899/2	
46.	Jawiszowice	ul. Mostowa	Kapliczka	99/2	
47.	Jawiszowice	ul. Olszyny 58	Kapliczka	106/4	
48.	Jawiszowice	ul. Olszyny/ul. Św. Marcina	Kapliczka	3036	
49.	Jawiszowice	ul. Poczтовая 24	Kapliczka	2029/1	
50.	Jawiszowice	ul. Św. Marcina 1	Kościół parafialny p. w. św. Marcina z Tours	2896	A-81 z dn. 9.01.1969 r (A-1602/95 KB)
51.	Jawiszowice	ul. Św. Marcina 1	Kaplica południowo-wschodnia w ogrodzeniu kościelnym	165	

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY BRZESZCZE NA LATA 2024-2027

Lp.	Miejscowość	Adres/lokalizacja	Nazwa	Działka	Uwagi
52.	Jawiszowice	ul. Św. Marcina 1	Kaplica południowo-zachodnia w ogrodzeniu kościelnym	165	
53.	Jawiszowice	ul. Św. Marcina 1	Kaplica północno-wschodnia w ogrodzeniu kościelnym	165	
54.	Jawiszowice	ul. Św. Marcina 1	Kaplica północno-zachodnia w ogrodzeniu kościelnym	165	
55.	Jawiszowice	ul. Św. Marcina 1	Figura Najświętszego Serca Pana Jezusa	165	
56.	Jawiszowice	Ul. Daszyńskiego 63	Zespół modernistyczny zabudowy przemysłowej dawnej kopalni węgla kamiennego w Jawiszowicach	2497/49, 2497/85	
57.	Przecieszyn	ul. Długa 25	Kapliczka – krzyż przydrożny	951	
58.	Przecieszyn	ul. Wyzwolenia 25	Kapliczka – krzyż przydrożny	360/2	
59.	Przecieszyn	ul. Graniczna 17	Dom	500/10	
60.	Przecieszyn	ul. Graniczna 25	Dom	500/14	
61.	Przecieszyn	ul. Graniczna 27	Dom	500/27	
62.	Przecieszyn	ul. Graniczna 45	Dom	511/3	
63.	Przecieszyn	ul. Jodłowa 4	Dom	515/46	
64.	Przecieszyn	ul. Jodłowa 30	Dom	515/56	
65.	Przecieszyn	ul. Sadowa 5-7	Dom	dz. 1005, 1006	
66.	Przecieszyn	ul. Sadowa 24	Dom	992	
67.	Przecieszyn	ul. Wyzwolenia 26	Dom	515/44	
68.	Przecieszyn	ul. Wyzwolenia 54a	Szkoła	785/5	
69.	Przecieszyn	ul. Fredry 2	Dom	731/2	
70.	Wilczkowice	ul. Oświęcimska 98 (w pobliżu skrzyżowania z ul. Rączki)	Krzyż przydrożny z wizerunkiem Chrystusa Ukrzyżowanego	215/6	
71.	Wilczkowice	ul. Rączki 7	Dom	298	
72.	Skidziń	ul. Wypoczynkowa –	Figura przydrożna z posągami św. Jana Nepomucena	99/15	B-103/M z dn.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY BRZESZCZE NA LATA 2024-2027

Lp.	Miejscowość	Adres/lokalizacja	Nazwa	Działka	Uwagi
73.	Skidziń	naprzeciwko domu nr 1 ul. Piwna 2	Dwór, ob. budynek mieszkalny	2190/2	25.03.2009 r A- 1538/M z 20.02.2020 r.
74.	Skidziń	ul. Piwna 3	Budynek gospodarczy I w zespole folwarcznym, ob. budynek warsztatowo-biurowy	110/12	
75.	Skidziń	ul. Ślepa 4	Dom	dz. 17/3	
76.	Skidziń	ul. Wypoczynkowa 7	Dom	2142	
77.	Skidziń	ul. Wypoczynkowa 34	Dom	2182	
78.	Zasole	ul. Jasna (na granicy zabudowy i pól)	Kapliczka – krzyż przydrożny	1632	
79.	Zasole	ul. Gołębia 6	Dom	2070	
80.	Zasole	ul. Kostka Jagiełły 7	Dom	2048	
81.	Zasole	ul. Wypoczynkowa 59	Dom	2040	

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY BRZESZCZE NA LATA 2024-2027

Spis tabel

TABELA 1. WYKAZ OBIEKTÓW UJĘTYCH W REJESTRZE ZABYTKÓW NIERUCHOMYCH WOJEWÓDZTWA MAŁOPOLSKIEGO NA TERENIE GMINY BRZESZCZE.....	38
TABELA 2. CELE OPERACYJNE I DZIAŁANIA PRZEWIDZIANE DO REALIZACJI W RAMACH GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY BRZESZCZE NA LATA 2024-2027.....	47
TABELA 3. PRZYKŁADOWE MIERNIKI REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI NA LATA 2024-2027 DLA GMINY BRZESZCZE.....	54
TABELA 4. MOŻLIWOŚCI POZYSKANIA ŹRÓDŁA DOFINANSOWANIA DZIAŁAŃ UJĘTYCH W GMINNYM PROGRAMIE OPIEKI NAD ZABYTKAMI NA LATA 2024-2027 DLA GMINY BRZESZCZE.....	56
TABELA 5. WYKAZ ZABYTKÓW NIERUCHOMYCH.....	65